

1913

VI KORSZAK

Megjelenik minden második pénteken. Szerkesztőség: Budapest, VII. Ker., Egressy-ut 71. szám. Ide címzendők a lapot illető összes küldemények. Kéziratokat a szerkesztőség nem őrizz meg

Előfizetési ár: Egész évre 8 Kor., félévre 4 Kor. Tanítóknak: egész évre Kor., félévre 3 Kor. Egyes szám 40 fill. Kiadóhivatal: Budapest, VI, Anker-Köz 4, II. 4. Postatakarékpénzt. csekk számla 27.455

Követeljük a közoktatás államosítását, minden felekezeti tendenciának az iskolából való kizárását, a tanítók és tanárok gazdasági helyzetének gyökeres javítását és mindennek előfeltételét: az általános, egyenlő és községenkénti titkos szavazati jogot

V. évfolyam

Budapest, 1912 december 27

24. szám

A nagyuri szó...

Gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter ur 1911 március 2-án hármunk előtt **megígérte**, hogy a fölfüggesztett Magyarországi Tanítók Szabad Egyesülete ügyét, amelynek teljes anyaga akkor már a referens kezében volt, a **lehető legrövidebb idő alatt elintézi.**

Azóta **husz hosszú hónap** telt el. Megállapítjuk, hogy a miniszter ur **mai napig sem intézte el** az ügyet.

Budapest, 1912 december 26.

Somogyi Béla Zsigány Zoltán
Ember Jenő.

A régi módszer kudarca.

Az Állami Tanítók Országos Egyesületének miniszteri parancsszóval visszahelyezett vezetősége az utóbbi időben teljesíteni iparkodik kötelességét... a maga módja szerint. Vagyis deputációba járkál.

Nem szeretném, ha bárki is félreértene. Nem a deputációzás ellen van kifogásom és téved mindenki, aki azt hiszi, hogy a mi taktikánk teljesen kizárja a deputációzást. Elvégre, ha valakitől kérünk valamit — legyen az miniszter vagy bárki más —, az illetővel közölnünk kell kívánságunkat akár írásban, akár élőszóval és — természetesen — a művelt emberek közt szokásos formákat megtartva. De ha az egyik fél nem akar adni, mert az érdeke (akár egyéni, akár osztályérdeke) kívánja, hogy ne adjon, akkor a kérés, a csak — kérés semmit sem használ. Akkor *kényszerítő körülményekről* kell gondoskodni, amelyek rábíráják a makacs ellenszegülőt, hogy igenis adjon. Ha ezek a kényszerítő körülmények megvannak, akkor foganatos az udvarias kérés, máskülönben nem. A kormány nem akarja a tanítóknak megadni a tisztességes fizetést és ezen a nemakaráson már *negyven év óta* megtörik minden udvarias, sőt alázatos kérés. *Nem akarja*, mert a kormány és a parlament azoknak az osztályoknak az érdekét képviseli, amelyeknek a jó népoktatás nem kell, hanem igenis a tudatlan, babonás, igénytelen, olesó, alázatos munkás. Tehát kényszerítő körülményekről kell gondoskodni. Az első az volna, hogy a tanítóság nagy, hatalmas szervezetet alkosson, amely a tanítóellenes kormányzatnak politikai kellemetlenségeket is támaszthat. A második: hogy a tanítóság a progresszív oszmék szolgálatába állott fölvilágosító munkájával és agitációjával elősegítse az elnyomott, kizsákmányolt osztályok felszabadulását és ezáltal „veszedelmessé” válják az uralkodó osztály rideg osztályérdekeire

nézve. Ha erre képes a tanítóság, akkor elmehet ugyan kérni, de akkor a kérés csak udvariassági forma, akkor a kérés egyenes derékkel és emelt fővel léphet föl, mert ha tudják róla, hogy erőt és hatalmat képvisel, akkor úgy bánnak vele, ahogyan az erősekkel és hatalmasokkal bánni muszáj; ellenben a csak-kérővel úgy bánnak, ahogy a koldusokkal szokás: a legjobb esetben megsajnálják, de esetleg rövid uton kidobják. Hiába, az erő még durva megnyilatkozásaiban is imponál, míg az erőtlenség még a legfinomabb formák közé bujtatva is szárnalmas. Mi tehát, amikor a „deputációzást” elítéljük, akkor a csak-deputációzást itéljük el, azt, amelynek csupán könyörgő frázisai és alázatos hajlongásai vannak. Ezért akarjuk, hogy a tanítóság erős legyen és erejének tudatában önértetesen követelhesse mindazt, ami jogokban és javakban megilleti.

A radikális tanítómozgalom mindjárt kezdekben is imponált, mert — miniszteri kegyes engedély nélkül is — erős szervezete volt, amely a szervezett munkásságra és a progresszív polgárságra támaszkodott és ezekkel karöltve működött. A tanítóság műveltebb és függetlenebb része rögtön csatlakozott is a mozgalomhoz, úgy hogy az állami tanítók egyesületében a radikálisok kerekedtek fölül. Ezt a győzelmet nem a radikális jelöltekre leadott, hanem a régi vezetőségre le nem adott szavazatok száma, a két évtizedes rendszerrel való merész szakítás fejezi ki. És csakhamar kint, hogy a radikális mozgalmat *főnt is erőnek* tekintik, amellyel számot kell vetni.

Czabán, mikor elnökké választották, kihallgatásra jelentkezett a miniszternél, hogy ott előadja az állami tanítók kívánságait. Tette ezt egyrészt azért, mert kötelezte őt a közgyűlés határozata; másrészt pedig azért, mert nem mint alázatos könyörgő akart a miniszter elé járulni, hanem mint az öntudatra ébredt és a régi koldushagyományokkal szakított állami tanítóságnak a hatalom akarata ellenére megválasztott képviselője, mint sok ezer tanító kívánságainak bátor, egyenes lelkű és egyenes beszédű szószólója. A miniszter nem fogadta őt: ennél nagyobb elismerés nem igen érhetne volna a fiatal radikális tanítómozgalom. Tudvalevő ugyanis, hogy az alázatos koldusokat a kegyes nagyurak fogadni szokták, csak az erejüknek tudatára ébredt, lázongó elnyomottakat éri az a megtiszteltetés, hogy bezárják az orruk elől az ajtót. Az ilyen visszautasítás első elismerése annak az erőnek, amelyet a hatalmasok magukra nézve kellemetlennek, sőt veszedelmesnek tartanak; az elismerés második foka: az üldözés; harmadik foka: hogy a „veszedelmes” erő-

vel szóba állanak és alkudozásokba bocsátkoznak. A radikális mozgalom nagyon hamar eljutott az elismerés első stációjához és eljutott a másodikhoz is, az üldözéshez. Ha „testvéri” oldalról gáncot nem vetettek volna neki, most már — az üldözések során keresztül — valószínűleg a harmadik stációnál tartana: alkudni és egyezkedni próbálnának vele.

De némelyek ráuszították a radikálisokra a miniszteriumot; mások meg iparkodtak a tanítósággal elhitetni, hogy az önértetes, erőteljes és — horribile dictu — „a kormányjal ujjat húzó” eljárás a tanítóságnak kárára lesz és hogy célt érni csak a régi módszerrel lehet; a radikálisok — nem a maguk, hanem az egész tanítóság érdekében — mély sajnálattal látták a bontó szándékokat, a gáncvetéseket, a miniszterium előszobáiban való settenkedéseket, amelyekkel a tavaszi közgyűlés határozatainak megsemmisítése járódot ki... és azt gondolták, hogy az ő föllépésük nem lehet sikeres, ha testvéri oldalról hátba támadják őket. Elhatározták tehát, hogy szabad kezet engednek a kisdéd ellenpártnak, amely majdnem kizárólag vezérekből áll és amelynek bizonyára vannak jóhiszemű és jószándéku tagjai is. Még csak a rendkívüli közgyűlés összehívásának jogával sem éltek. Nemesak az ÁTOE-vel szemben, hanem a szövetséggel szemben is hasonló eljárást követnek a radikálisok. Hadd mutassák meg a „mandátummal bírók” zavartalanul, hogy mire mennek a régi rendszerrel. A radikálisok mozgalmát már termett gyümölcsöket: az ő kiméletlenül erélyes agitációjuk következtében a kormány kénytelen legalább részletfizetést teljesíteni a tanítósággal szemben fennálló nemzeti adósságra, noha gróf Zichy János ur újdonsült miniszter korában dőlyfösen hirdette, hogy ilyesmiről szó sem lehet. A „mandátummal bírók” azonban azt hirdették, hogy a radikális mozgalom árt a tanítóságnak. No és most ország-világ láthatja, hogy mit ér a régi módszer, mit ér az erőtlen deputációzás. A kormánypárti klubból kiebrudalták a „mandátumos” küldöttséget. *Kiebrudalták... ezt a kifejezést* nem mi alkalmaztuk erre a tragikomédiára, hanem a Szövetség hivatalos lapjában a Szövetség főtítkára, annak pedig tudnia kell, hogy mi történt. De mi tudunk mást is, olyant, amit a küldöttek — érthető okokból — elhallgattak. A pénzügyminiszter azt mondta a küldöttségnek, hogy sem ő, sem a kormány, sem a katonai vezetéség nincs megelégedve a tanítóság munkájával, hát akkor mi jögon kérnek a tanítók fizetésemelést?... És a küldöttség tagjai között nem akadt egy sem, aki előlépven, kioktatta volna a kegyelmes urat ilyenképpen:

„Igenis, nem végzünk, nem végezhetünk olyan jó munkát, amilyenre az országnak szüksége van és amilyent mi magunk is végezni szeretnénk. De miért? Mert tulzsufolt, fölszeretlen, osztatlan iskolákban nem lehet jó munkát végezni. Továbbá, mert a felekezeti iskolák tulnyomó többségében a rendelkezésre álló idő nagy részét felekezeti dolgok foglalják le és különben sem szabad az igazságot tanítani, azonkívül a felekezeti tanító többnyire kántor is, aki az ereje és tüdeje javarészt az egyház ingyenes szolgálatában fecsérli el, úgy hogy az iskolába már megfogyatkozott munkabírással lép be. Még tovább: a tanulóknak majdnem felerésze előtt a magyar nyelv idegen nyelv és azt a milliónyi gyermeket nemcsak az elemi ismeretekre, hanem egy rájuk nézve idegen nyelvre is meg kell tanítani; ezt az emberi erőt meghaladó munkát csak a lehető legkedvezőbb viszonyok között lehetne olyan ideálisan elvégezni, mint ahogy legelső sorban mi, tanítók, szeretnők. Végezetül pedig: a néptanítók nyomorognak, lihetetlenül csekély fizetésből tengődnek, a szó szoros értelmében családostul koplalnak, úgy hogy képtelenek igazán jó munkát végezni. Miniszter ur, aki ilyen körülmények közt ideális munkát kíván tőlünk, az lehetetlenséget követel. Ha ön és a kormány meg a hadügyi vezetőség csakugyan jó népoktatási eredményeket várnak, akkor teremtsék meg a legelőnyösebb előfeltételeket: államosítsák az oktatást, állítsanak célszerű és jól berendezett iskoláépületeket, szüntessék meg az iskolák tulzsufoltságát, az osztatlan iskolákat osszák két-háromfelé és ami minden egyénnél fontosabb és sürgősebb: adják meg nekünk, tanítóknak, azt a szerény megélhetést, amelyért oly régóta hasztalan esedezünk. Ami kis népkultúra ebben az országban van, azt a mi végtelen lelkesedésünk, a mi önfeláldozó munkánk teremtette, amelyet félbérért, éhezve végeztünk. Nem gáncsol érdemlünk mi ezért, hanem halát és elismerést. Aki pedig azt akarja, hogy tovább

is a mostani föltételek között dolgozzunk, az tulajdonképpen azt akarja, hogy Magyarországon soha se legyen igazi népkultúra.“

Nem akadt senki, aki ezeket a súlyos igazságokat a tájékozatlan és rosszindulatú kegyelmes urnak megmondja. A kegyelmes pofon zsebre tevődött és a jó fiuk hosszú orral távoztak. Ezek után pedig bizonyos, hogy a kormány fizetésrendező „törvénye“, melyet szuronyok mögött fog megcsinálni, távolról sem fogja teljesíteni a tanítószolgálat jogos kívánságait. Ámbár az is meglehető, hogy egyáltalában semmi sem lesz abból a törvényből.

... Nem kárörömmel, hanem mély sajnálattal állapítjuk meg ezeket, mert hiszen a kudarc nem a „mandátumos“ urakat sújtja, hanem a tanítószolgálat tizezreit. Mi jobban örültünk volna a régi módszer sikerének, mert a tanítószolgálat helyzetének javulása — bármilyen uton-módon következzen is be — a népoktatás javulását, ez pedig a népsorsának javulását vonja maga után. Azonban, sajnos, nem siker, hanem kudarc kísérte a régi módszert. Pénzt nem akar adni Teleszky ur, hanem adott helyett kegyetlen erkölcsi arculesapást. Pénzt nem akar adni Zichy gróf ur sem, hanem helyett megígérte a főrendiházban, hogy majd csinál a tanítóknak szolgálati pragmatikát és azzal ráncba szedi őket, véget vet a fegyelmetlenségüknek. Tehát: tisztességes fizetésrendezés helyett koldusmorzsa, függetlenséget biztosító pragmatika helyett suhogó korbács, erkölcsi elismerés helyett erkölcsi pofonok: ezt hozták a régi módszerrel dolgozó jó fiuk karácsonyi ajándékkul a tanítószolgálatnak ...

Ezek után pedig mi a konzervatívokhoz fordulunk, akiket sohasem tekintettünk ellenségnek, hanem mindig csak téves uton járó tanítótestvéreknek és kérjük őket testvéri szeretettel, hogy mondják meg őszintén: ragaszkodnak-e tovább is a régi fölfogásukhoz és taktikájukhoz, vagy belátják-e már, hogy új ösvényre kell térni és új esz-

közöket kell alkalmazni, ha ki akarjuk vinni a tanítószolgálat jogos követeléseinek teljesítését? Belátják-e már, hogy a tanítószolgálat szembe kell fordulnia a mai rendszerrel és azok közé kell állania, akik Magyarországot a demokratikus választójog segítségével újja akarják alakítani? Belátják-e, hogy a klerikalizmus és a nagybirtokosság tulnagó hatalma — amelyet a mai parlamenti rendszer biztosít és a kormány választójoga fönn akar tartani — utjában áll az ország fejlődésének, a nép kulturális és gazdasági haladásának, tehát a jó népoktatásnak is?

... Ha igen, akkor vonják le ennek a következtetéseit. A mi közreműködésünkre és támogatásunkra számíthatnak. Az ilyen irányú munkában mi szívesen részt veszünk és szívesen viseljük a kockázat nagyobb részét, a siker dicsőségét pedig egészen átengedjük másoknak. Mert mielőttünk nincs fontosabb dolog, mint a jó ügy győzelme és mert tudjuk, hogy ha a tanítószolgálat egységes akarattal és egységes harci eszközökkel fogja a maga nagy harcát megvívni, a siker nem maradhat el. Ha azonban személyi ambíciók és hiúságok — sőt talán eladottságok is — az egységes akciót kizárják, akkor a radikálisok a kellő időben újra akcióba fognak lépni a saját eszközeikkel, a saját felelősségükre és abban a meggyőződésben, hogy a tanítószolgálat óriási többsége velük fog tartani. S. B.

Csáky Albin gróf.

(1841—1912.)

Gróf volt, nagy ur volt, szepesi örökös főispán, tárnokmester, valóságos belső titkos tanácsos, aranygyapjas lovag, a Lipótrend nagykeresztos vitéze stb. ... közoktatásügyi miniszterséget viselt, nagyon vallásos, egyházat tisztelő katolikus volt és mindez nem akadályozta meg őt abban, hogy szabadelvű, demokratikus, antiklerikális és modern politikát folytasson nyíltan és becsületesen. 1888-ban lett vallás- és közoktatásügyi miniszter és rövid egy pár havi

Uj csillagot ...

Tisztán ragyog, szelíd, fehéren,
Mint szüzlány-arc fönt az égen
A betlehemi üstökös.
A nagy Tanító közeleg,
Szelíd a szava: „Csak tőrjetelek,
Az élet utja bús, röggös ...“

Nem úgy Uram, ne így tovább!
Itt nem segít az olajág,
Jó ostorod ragadó kezébe!
Fertőzve annyi templomod,
Csuhás barátok bögnék ott
S nevedben csalnak térdpepelve.

Téged üvölt judásid szája,
S a butaság vad orgiája
Nyomukban undok dall zeneg;
Zsiros, mosolygó szolgálod,
Tudod, feléd miért halad?
Hogy újra megfeszítsenek!

Te is tanítál Mesterünk,
Hiszen a sorsunk egy nekünk:
Hej, minket is feszítenek;
S ha néha fölzúdul szavunk:
Korbács alatt szakad a husunk ...
Mondó, Mester! ez hát a szeretet?!

Ropog a csont, in szakadó,
Kék ajkakon fölzug a szó:
„A Golgotára nem megyünk!
Cserélő föl azt a csillagot,
Élő, teremő, új napot:
Üvrös világot gyujts nekünk!

S ha nem: Előre, nélkülöd!
Kezünkben nem lesz feszület,
Míljók szívében ég tűzünk:
Elsápadsz, látva harcainkat,
Lehullsz az égről, gyáva csillag
S helyedbe* lángcsóvát tűzünk!“

Legényei Margit.

Nyílt levél

Prohászka Ottokár székesfehérvári püspökhöz.*

Püspök Ur!

Napok, hetek óta rettenetes nyomással ül minden emberen ebben az országban a háború gondja. Eddig is tudtuk, hogy a háború borzalmas dolog, de csak mint valami elvont, határozatlan, általános fogalom élt bennünk ez a tudás. Most azonban kezd testet ölteni, kezd fogalomból szemléletté fejlődni: most már nemcsak tudjuk, hanem érezzük is, mi a háború. Ott égnék a lelkekben azok a leírások, amelyek a balkáni csatateretek eseményeiről olvastunk. Látjuk a fölhasított testeket. Látjuk a szanaszét heverő kezeket, lábakat, fejeket.

* A vallásérkölcök elégtelenségét és teljes meddőségét tanítván, keresve sem találhattunk volna tanításaink bizonyítására jobb és hatalmasabb érvet, mint a kitoróban lévő világháborúval szemben elfoglalt klerikális közönyt. Ennek megvilágítására idézzük egy volt pályatársunknak, a temesvári állami reálskola tanári katedrájáról elűldözött dr. Kunfi Zsigmondnak a Szocializmus című tudományos folyóirat decemberi számában megjelent leveléből.

Látjuk az utszélen, árokban elrothadó hullákat. Látjuk a teherszállító vasuti kocsiakra, mint a repát fölhányt sebesülteket. Látjuk a tulzsufolt korbácsokat; a béna és csonka férfiak százait, a kezetlen és lábatlan nyomorékokat. Látjuk a falat kenyér és kóty ital nélkül eltikkadókat. Látjuk a százakat, sőt ezreket, akik emberi segedelem nélkül nyomorultan elvéreznek és elhalnak a csataterén, mert a gyorstüzelő ágyúval és gépfegyverrel együtt még nem találták föl a gyorskötöző gépet és a géporvost. Látjuk, hogy az öldöklés mesteriségébe már bevonult a gép és forradalmasította a technika. A segítés tudománya azonban megmaradt a kisiparnak, a kézimunka területének.

De nemcsak a háborút látjuk ma másképpen, mint két hónap előtt: a következményei is szemléletesen állanak a szemünk előtt. Földült és elpusztított családi tűzhelyek ezrei állanak előttünk. Özvegyek, árvák panasza, kedveseiket sirató családtagok, gyermeküket elveszített szülők fájdalma és sirama jár a győztes és levert sereg nyomában egyaránt. Nincsen ágyudörgés, amelyet túl nem harsogna a zokogás hangja. Nincsen hadi dübörgés, amely bele ne fulna a gond, a nyomorúság és panasz jajszávába. A hadi dicsőséggel nem lehet sem befűteni a hidegen maradt tűzhelyet, sem megvigasztalni a szerető lény után áhítózó lelket. A megnövekedett haza nem jelent élelmiszert az éhezők, nem ruhát a rongyosok számára. A diadal mámore után nyomorultán, elhagyatva, az élet minden viszontagságának támasz és fölkészültség nélkül kiszolgáltatva marad itt sok, sor ezer család. S akik hazajönnek, lélekben eldurvulva, kiontott embervér lemoshatatlan foltjával a lelkekben, térnek haza ...

minisztérium után tárcájának minden ágára kiterjedő reformprogramot adott.

Ujra szervezte a közoktatási tanácsot, a tanfolyagokat, a tanítóképzést s csakhamar megoszlalt legnagyobb és legidősebb alkotását, az 1891. évi 15. törvényeket a kisdédvásról, amellyel az összes nyugati államokat megelőztük. Rendezte a községi és felekezeti tanítói fizetéseket, törvénybe iktatta a 400 forintos minimumot, revidiáltatta a tanítói nyugdíjalapot. Az egységes középiskola hívének vallotta magát s eltörölte a gimnáziumokban a görög nyelv kötelező voltát. A tanárképzés emelése céljából külföldi tanulmányutakra küldött sok fiatal tanárt s nagy gondot fordított a középiskolai oktatás belső fejlesztésére is. Az egyetemeknek új tanulmányi, fegyelmi és tandíj szabályzatot adott, reformálta a magántanári intézményt s a doktori szigorlatokat. Szervezte a keleti kereskedelmi tanfolyamot, a női kereskedelmi tanfolyamokat, a szobrászati mesteriskolát és kidolgoztatta az iparművészeti múzeumnak s az iparművészeti iskolának alapítási terveit. Szaporította és fejlesztette a siketnémák, a hllyék és a vakok intézeteit. Egyszóval nem volt a magyar közoktatásnak olyan ága, amely meg ne érezte volna a nagy ember kezdeményező és reformáló szellemét.

Az ő radikális egyenessége, amely nem tudta elviselni sem az emberek, sem a tények hazugságait, napirendre hozta 1890-ben az egyház és az állam közötti viszony rendezését, amely néhány évi súlyos és heves politikai küzdelem után a liberalizmus teljes győzelmével végződött. A harc a miniszter ugynevezett *elkeresztelési rendeletével* kezdődött, amely ellen a római katolikus papság féktelen izgatást kezdett országsszerte és Csákyt, a pápai Nagy Gergely-rend lovagját, a legkiméletlenebb politikai üldözéssel sújtotta. Csáky azonban a Tisza-, a Szapáry- és a Wekerle-kormányban viselt minisztériuma alatt, részben Szilágyi Dezsővel együtt dolgozva, az alapjában véve felekezeti és konzervatív többségekkel, továbbá az udvar ellenkezésével szemben keresztülítette a vallásszabadságról, az állami anyakönyvezésről szóló törvények megalkotását, sőt biztosította az utána következett Bánffy-kabinet számára még a zsidók recepciójáról szóló törvény elfogadását is.

1894-ben mondott le a minisztériumról s azóta

Ime, Püspök ur, röpké képe annak, hogy mit jelent a háború az egyén, a társadalom, az erkölcs, a szegénység számára. Láthatjuk, hogy testi és lelki fájdalom, erkölcsi elvadás, nélkülözés és szenvedés kimeríthetetlen kutfeje... Ugyanazok az erők, amelyek nálunk dolgoznak, működnek egész Európában is. Lehet, hogy tízmillió fegyveres férfi, felszerelve a modern technika tökéletes fegyvergépeivel, áll majd szembe egymással és a véreket olyan áradata önti el a művelt világot, amint még nem volt példa a történelemben, mióta az ember megjelent a földön.

Ólom súlyával ül rá mindenkire ez a lehetőség és aggodó lélekkel figyel arra, hogy mit tesz a kultúremberiség, mit tesznek szervei és intézményei ennek a rettenetes, elgondolhatatlanul nagy veszedelemnek az elhárítására? Lesi a fül, félrevert-e harangokat? Lesi a szem, kigyulnak-e az intó és visszariadó őrítők? Lesi a lélek, megszólalnak-e a tudomány, az erkölcs, az emberség őrői és hangot adnak-e annak, ami ma inkább, mint valaha, eleven és forró vágy milliók lelkében?

A művelődés és munka minden vetését elpusztítani készülő vörös özönvíz ellen csak a szociáldemokrata munkások építenek gátakat. Amilyen sok vagy amilyen kevés erejük van: mindazt látva votik mindenütt a béke megvédelmezésére. Ezekben a gyűtrő, szomorú hetekben az emberi civilizációnak, az erkölcsnek, az élet védelmének szolgálatában rajtuk kívül nem állott senki. A szülők számára ők próbálták megmenteni a gyermeküket, a hitvesek számára a férjüket, az egész emberiség számára a művelődés valamennyi értékét. Egész Európa hangos volt attól a követelésüktől, amelyet a hittanórákon véstek mindgyüküknek

az aktív politikától majdnem teljesen visszavonult. 1900-ban elnöke lett a főrendiháznak s e méltóságát kevés megszakítással haláláig viselte.

Hosszas betegeskedés után december 15-én halt meg s mi a magunk programjának egyik nemes elődjét gyászoljuk benne, aki a Szabad Egyesület megalapításának tervét és kezdeti munkálatait is nagy rokonszenvvel kísérte. Nem mindenben egyeztek ugyan a véleményeink és a törekvéseink: de hogy ez a zászlós nagyúr mennyivel közelebb állott mihozánk, az üldözött radikálisokhoz, mint a mai magyar közoktatás klerikális kormányához, azt fényesen igazolja az, hogy ezt a szívből fakadó elismerő megemlékezést mi írjuk, nem pedig a *Néptanítók Lapja*. Ez az ő felsége I. Zichy János személye körüli újság ugyanis legutóbbi, 51. számának hírei között bucsuztata el 11. szóval tizenegy kurta kis sorban Magyarországnak eddig legnagyobb közoktatásiügyi miniszterét. Még izléstelennek is nagyon sok ez a cinizmus, amit azonban csak jobban kiemel az, hogy a Csákyt parentáló vérszegény, szürke híreske mögött 15 sorban fürgé örömmel emlékezik meg ez a hivatalos lap *Vargyas Endre* nyugalmazott tanfelügyelő 70 éves születésnapjáról. Mert a Néptanítók Lapjának mindig fontosabb egy eleven tanfelügyelő, mint egy halott miniszter. — Ez az ő valláserkölesi moráljuk, amelynek a mi pogány tetteink ez esetben is ellentmondanak.

Zigány Zoltán.

A közoktatásiügyi költségvetés.

Képviselőházi tárgyalás.

December 11-én *Kammerer Ernő* előadó szürke és sablonos ismertetésében felsorolta a költségvetésnek azokat a tételeit, amelyeket mi már ismertettünk az Uj Korszakban s azt állította, hogy azok „mind-mind olyan fénypontjai a költségvetésnek, amelyek alapján nyugodt lelkiismerettel ajánlja annak elfogadását”. (A jelen volt 20—25 mungó persze helyesebb, mi pedig följegyezhetjük *Kammerer* előadójáról, hogy ő fölfedezte a fekete fényt. Szerk.)

Giesswein Sándor a középiskolákkal foglalkozott, a latin és görög nyelvek oktatását, meg a klasszikus műveltséget védelmezte és azt kívánta, hogy a kétféle középiskola alsó négy osztályai egyesítenek. Helyesi a görögkatolikus püspökség föllállítását és még egy szegedi,

gyermeki emlékeztetése: Ne öl! Mert ez a parancs: ne öl, nemcsak a törvénynek és nemcsak az erkölcsnek a követelése, de a vallásnak, egyik legrégibb parancsa.

S mégis ezekben a nehéz időkben, amikor olyan nagy szükség lett volna ezt az egyszerű és magától értetődő parancsot az emberi sorsok intőzőinek figyelmébe ajánlani; amikor olyan nagy szükség lett volna arra, hogy a vallásnak az emberi lelkek fölött még mindig meglévő nagy hatalmával, sugalló erejével, misztikus kegyzereivel megnöveljék ennek a parancsnak a hatékonyságát és kötelező erejét: amikor olyan sürgős emberi kötelesség lett volna minden templomi szószékéről hirdetni ezt az ígét, követelni a felebaráti szeretet parancsának a népek egymáshoz való viszonyában való érvényesítését; ebben az időben, Püspök ur, nem volt egyetlen egyház, nem volt egyetlen szószék, amelyről ezt a kötelességet teljesítették volna, amely az emberi élet és a civilizáció, a felebaráti szeretet és az erkölcs nevében hadat üzent volna a háborúnak.

De mégis akadt egy templomi szószék Európában, amely a béke szolgálatába szegődött, amely a háború borzalmassága és bűnössége ellen felállt. Volt egy székesegyház, amelynek mélyszavú harangja megszólalt a háború ellen és a béke mellett. Volt egy orgona, amelyből a béke védelmének dala szárnyalt az ég felé. Volt egy templomi gyülekezet, amely féktelen gyűlölettel fordult azok ellen, akik fegyvert akarnak nyomni az emberek kezébe, amelynek minden egyes tagja égő szemmel és lázas lélekkel hallgatta az ígétet: a háború vétkenességét és embertelenségét halhatatlan szavakkal megbélyegző ígétet. A krisztusi

meg egy pozsonyi püspökséget is szültségének tart. Sürgeti a katolikus autonómiát. A költségvetést nem fogadta el.

Mártonffy Márton élesen megtámadta az Apponyi-féle közoktatási törvényeket és nagy dicsőretekkel emlékezett meg az egykori, törvényne nem vált Berzeviczy-féle liberális iskolai javaslatokról. (A képviselő ur e ponton derékszőgben ellenkezik saját pártja közoktatásiügyi miniszterével. Szerk.) Azután még a román nemzetiségi kérdésről beszélt a laikus jóakarát vállveregető hangján. A költségvetést persze elfogadta. (Furcsa! *Giesswein* képviselő ur mindenben helyesi a miniszter politikáját s a költségvetést mégsem fogadja el: *Mártonffy* képviselő ur pedig kardinális elvekben ellenkezik a miniszter programjával s a költségvetést mégis elfogadja. Ugyálszik, mégis csak fene bonyolult dolog ez a politika... Már tudniillik ez a politika, amit a mai parlament üz.)

Juriga Nándor, mint pap, elsősorban az állami közoktatás ellen tiltakozik és a tanzsabadság nevében követeli a felekezeti iskolajogát, mert a lelkeket nem lehet egy kaptára huzni s nem kell erőltetni a kultúra egységét. (Vagyis, a képviselő ur is egy nézetlen lévén a miniszterrel: nem szavazza meg a költségvetést. Szerk.) Beszélt, még pedig az előzmények után meglepő okosan, a nemzetiségek kulturájáról is.

Farkas Pál a nemzetiségek rosszhiszemű megcsipkedése után azt fejtegette, hogy a tanárok és tanítók mozgalmá nem csupán osztályharc, aminek a radikálisok mondják, nem is oktanai fészkelődés, ahogy a konzervatívok vélik és nem pusztán anyagi kérdés, hanem annak a szomorú dolognak egyik tünete, hogy a szellemi munkát és a szellemi munkást általában nem részesítik nálunk abban a megbecsülésben, amely méltán megilletné. (A mungók itt zajos ellentmondásokkal tisztelték meg párthívüket; fájt nekik még ez a kis igazság is, pedig a vadászkompánia bármelyik borkabátos tagja többet költ egy pár lótarásra, mint a faluja a tanító fizetésére.) Ez is összefüggésben van a mi társadalmi fejlődésünk legégetőbb bajával, azzal, hogy nálunk a középosztály nem tud kialakulni, a polgári öntudat nem tud kifejlődni. Budapest régi, előkelő polgári cégek fia göröcsösen ragaszkodnak ahoz, hogy dzsentri-imitátorok legyenek. Abszurdum az is, hogy a polgári munka jutalmául nemességet, címet adnak. Hiszen a nemes-

felebaráti szeretetnek, az evangéliumi életvédelemnek ez a temploma a baseli székesegyház volt, amelynek szószékéről a nemzetközi és forradalmi szociáldemokrata pártok szónokai hallatták az emberi lelkiismeretnek és a civilizáció méltóságának fölháborodott, tiltakozó, követelő szavait. Az evangélium szelleme, az, ami belőle igaz és eleven, nem az egyházakban, nem a vallásokban, nem az egyházi személyekben él, hanem el abban a nemzetközi, fölforgató, erőszakos, forradalmi, agyonragalmazott táborban, amely a szocializmus vörös lobogóját emeli föl, több-kevesebb erővel, a világ minden államában. Ami erkölcsös, embert nemeseítő erő még volt az egyházban, ami kulturális hivatást tudott volna valaha teljesíteni, azt ma már mindenütt a szocializmus végzi el. S az egyházba bevonuló, ünnepi harangzugástól fogadott nagy szociáldemokrata menet, az egyházi szószéknek ékes szólásukat hallató szocialista szónokok — ez igazán jelképes kifejezője volt annak, hogy az egyház és a vallás erkölcsöt védelmező, kultúrát szolgáló hajlani hivatását átadta a nemzetközi forradalom pártjának és erőinek. Aki átélte ezt a történelmi pillanatot, amelyben az ódon, két egyházi zsinatot megért domban a szocializmus békeevangéliuma elhangzott; aki átérezte ennek a pernek a nagyszerűségét, amelyben a racionalizmus igéi fölreptentek a hatalmas ivelésű oszlopsorokkal ékes és a színes üvegeken tompán átszűrődő fénytől megvilágított, rejtjelmes hangulatu templomban; aki hallotta versenyt szárnyalni az orgona szavát és a legnemesebb indulatok tüzeiben égő lelkek megnyilatkozását: annak éreznie kellett, hogy ezzel a nappal és ezzel az aktsussal az emberi történelemnek új korszaka kezdődik. Az emberi élet és er-

ség a történelmi fejlődésnek integráns és értékes része, amellyel szemben a polgári osztály éppen a jogegyenlőséget képviseli. A jobbmodú polgári család a maga mulatságain nem tanárokat óhajt vendégül, hanem fiatal dzsentriket és boldogok, ha ezek őket letegezik. Ha egy tudós husz évi munkájának eredményét megírja egy könyvben, ügyet sem vetnek rá, de ha egy fiatal képviselő az immunitás védelme alatt az utcán egy rendőrfelügyelőt megsért, hasábot irnak róla a lapok és egyszerre országos hírű emberré lesz. Ki vágyne ilyen körülmények között kulturális pályákra? És ki ne értené meg, hogy kedvetlenek a tanárok, akik nem csupán tanári munkát végeznek, hanem sok városban egyáltalán minden kulturális munka az ő vállukra nehezedik. A szabadoktatás ügyét ajánlja a miniszter figyelmébe; e dolgot bízzák komoly tudós tanárokkal s ezeket azután is fizessék is meg jól. (Helyeslés.)

(Miután a szónok beszédének minden részében homlokegyenest szembehelyezkedett miniszterével: ennél fogva a költségvetést elfogadta. Szerk.)

Léven pedig a közoktatásiügyi tárcá a mai úri parlamentnek afféle hamupipőkéje, ennyi okos és mindenképpel következő beszéd után megszakitották annak tárgyalását és csak december 13-án folytatták azt.

Pop C. István hosszasan és sok türelmetlen közbeszólással akadályoztatva beszélt a román nemzetiségi kérdéstről és az új görög katolikus püspökség fölállítását helytelenítette. A költségvetést nem fogadta el.

Siegescu József a jelen volt 20—25 ásitó mungó helyeslése mellett azt bizonyította, hogy az országnak (?) szüksége van arra, hogy papsága megelégedett legyen. Nem átalotta nyilván hangoztatni, hogyha a kisebb képesítésű (t. i. a négy középsík. végzett) román papok részére fölvetett 350.000 korona korpótléket 150.000 koronával megtoldják: akkor „én garantírozom — mondja Siegescu —, hogy nem lesz az országban egy román pap sem, aki ne lenne megelégedve és akit bármily igazgatásnak megnyerhetne valaki.” (Hát ez a román nemzetiségi kérdésnek nemcsak eredeti, hanem igen olcsó megoldása lenne, ha a képviselő ur már régen el nem játszott volna a szavahihetőségét. Azután meg azt is nagyon érdekes volna megtudni, hogy mit szólnak Siegescu ur véleményéhez az érdekelt román papok? A 150.000 korona nélkül t. i. nem garantírozná a főúr a román papok igazgatásának sikertelenségét. Nekünk ugy tetszik, hogy e Siegescu-léle beszéd egyfelől a legarcátlanabb megvesztegethetőség gyanuját

keni a román papságra: másfelől pedig meg akarja zsarolni javukra a kincstárt. Szerk.) Beszélt aztán a Tisza István vadászkompaniájának lelkes helyeslése között arról, hogy minket, radikális tanítókat, minden módon meg kell rendszabályozni. (Hajh! ha csak Zichy János tudná, hogy mily módon lehetne, de megtette volna azt már régen. Szerk.) Mondott aztán — igaz, hogy már minden helyeslés nélkül — ilyen bolondot is, hogy az összes bölcselkedők mind (!) azt mondják, hogy az öngyilkosok számának szaporodását az okozza, hogy a pedagógusok letérnek a valláserkölyi nevelésről. A minisztert és Tisza Istvánt alázatosan megmagasztalván, a költségvetés elfogadásával fejezte be mondókáját.

Cserny Károly, Pál Alfréd a görög katolikus ügyekről, Vargha Gábor pedig hosszas és nem világos fejtegetésekkel a nemzeti népoktatásról beszélt. Egységes és magyar nemzeti műveltséget kíván, de a felekezeti oktatást fentartandónak véli. (Hogy lesz akkor az az oktatás egységes, hogy lesz nemzeti és hogy lesz magyar? Szerk.) Azután hideg közöny, sőt ellenséges mozgás közepette szólott a tanítói fizetések rendezéséről s gyöngén, nagy tájékozatlansággal és még nagyobb kimélettel kérte a minisztert, hogy amennyiben lehetséges, osztassa be a tanítókat IX., X. és XI. fizetési fokozatokba. A minisztert végül megegyeztetve megdicsérve, elfogadta a költségvetést.

Zichy János gróf végignyargalt a maga laikus elveivel a vita egész folyamán s megint a csillagokba kalandozva így fejezte lapos és frázisos beszédét: „Hát kérem, a magyar kultúrát a magyar nemzet élő lelke szabja meg, amely mindenható, örök és halhatatlan és amely megszabja a maga irányát éppen úgy, mint ahogy meg van szabva a csillagok fénye.” (A mungók kurjongtak és tapsoltak, mi pedig kajánul megszavazzuk a miniszter urnak csillagászatánból az elégtelen osztályzatot s azonfölül konstatáljuk, hogy ez az új hasonlat öt lábára sántít. Szerk.) Még két géniusszal is szövetkezett a miniszter ur, a nemzeti géniusszal és a vallási türelmességgel: de e viszonyok előre láthatóan nem lesznek következményei. Ellenben kötelességszerűen regisztráljuk, hogy a miniszter ur is arra intett és kért bennünket, legyünk nyugodtak s viseljük magunkat hivatalunkhoz méltóan. (Könnnyű a más hátra a száz pálcá! Egy kissé már sokáig voltunk nyugodtak és azt hisszük, hogy a mostani nyugtalanságunk, bátor szembeállásunk sokkal méltóbb a hivatalunkhoz is, önmagunkhoz is, mint eddigi gyáva, meghunyászkodásunk volt. Kevesebb tanácsot és több kalácsot kérünk, akkor majd méltóan viseljük magunkat. Mert fene nagyon könnyű ám ez a méltóságos viselkedés, ha rendben van az ember szénája: de viszont minden méltóságot megöl, elpusztít a nyomor, a nélkülözés. Szerk.)

köles védelmezésének nagyszerű hivatását ezen a napon végérvényesen átvette a szocializmus. Mert még gyöngé, mert még nem tudta meghódítani az egész világot, mert még sokakhoz nem jutott el az igazságnak fénye és cselekedni akarásának energiája: azért van ma olyan nagy és ölmos veszedelem az egész emberiség feje fölött.

A pillanatot nagyszerű, fenséges volta mélyen megrendített mindenkit. A fölindult lélek képeket lát s ott a templom homályában egyszerre szemem előtt állott az, hogy mennyire elmúlva mindannyiunk feje fölül a háboru veszedelme, ha minden szószéken megszólalva ebben a válságos órában a felebaráti szeretetnek, az evangéliumnak a szelleme. Mennyi templom van a világon, mennyi szószék, mennyi pap! Minden kis faluban meg lehetne szólaltatni az emberi lelkiismeretnek tiltakozó szavát. Mindenütt föl lehetne világosítani az embereket, hogy nemcsak életök, de vallásuk ellen is merényletet követ az el, aki fegyvert ad a kezükbe. Minden szószékről lángoló szóval lehetne megbélyegezni azokat a lelkiismeretleneket és gonoszokat, akik hatalmi törekvéseiket emberi élet árán akarják előmozdítani. Ha van valami ereje a vallásnak, akkor most kellene a szégyen és elítélés bélyegét rástútni azok homlokára, akik a világ legnagyobb gonosztettét akarják elkövetni. Mindentvé elhatározással kellene hirdetni, hogy nem lehet keresztény az, aki öl és parancsot ad arra, hogy öljenek. Nem lehet istennek tetsző az olyan ügy, amely gyilkossággal kell szolgálni. A vallásnak, minden intézményének, minden szolgájának gát gyanánt kellene ott állania a háboru áradatával és veszedelmével szemben. Elgondoltam, lehetne-e

Európában háborut viselni. akkor, ha minden templomban a háboru gonoszságáról, erkölctelenségéről, vallási szempontból büns voltáról hangzanának el igék; ha a vallás az ő kétségtelen nagy hatalmát és befolyását arra használná föl, hogy az embereket elriassza a háborutól, hogy a békét, az egymás életének kiméltését vallási parancs gyanánt tüntetné föl. Elgondoltam, volna-e kormány, volna-e hatalom a világon, amely háboruba merne kezdeni, ha így a világ legkonzervatívabb és legforradalmibb hatalmai: a vallás és a szocializmus egyaránt tiltakoznék a háboru ellen, népszerűtlenné tenné a tömegek előtt, bünsnek és elkerülhetőnek tüntetné föl azok előtt, akiket vágóhídra akarnak hajtani, ha az ész és érzés hatalmai egyaránt megtennék kötelességüket az emberiségnek ebben a nagy válságában. A szocializmust ott látni mindenütt, ahol ma az emberi életet kell védeni, ahol a felebaráti szeretetnek parancsát át kell vinni a népek egymáshoz való viszonyának szabályozásába, ahol a vallás ne öl parancsának érvényt kell szerezni az életben. A vallást és az egyházat azonban, Püspök ur, ezen a párton hiába keresi az ember. De milyen jogcime van az életre és létezésre egyáltalában a vallásnak, különösen a kereszténységnek, ha ebben a válságos időben nemcsak hogy nem állja meg a helyét, nemcsak hogy nem tesz semmit a béke megóvására, nemcsak hogy nem emeli föl tiltakozó szavát, megbélyegzését a háboru szörnyűségei ellen, hanem ellenkezőleg, ott áll minden országban a háboru csinálói és szítói pártján.

Tudom, hogy a papok ma úgy állanak a néppel szemben, mint a szolgabírák. Tudom, hogy az egyház

A főrendház tárgyalása.

A főrendház egyik bizottságában tárgyalás alá vették Zichy János miniszteri tárcájának költségvetését. Itt felszólalt a miniszter is s ilyeneket mondott:

„Balázs püspök ama megjegyzésére, hogy a népoktatás terén a fejlődés nem mutatkozik a kívánt irányban és arányban, megjegyzi, hogy ami az adott viszonyok között lehetséges volt, azt a maga részéről megtette. A költségvetésbe száz új népoktatási iskolát állított be s a tanítói fizetésekre is jelen. tékeny többletet irányzott elő. Amennyire a körülmények engedni fogják, jövőre is ezen az uton kíván haladni. Az államosítás kérdését illetőleg csak azt mondhatja, hogy a jó felekezeti iskolákat támogatni kívánja, de ahol állami érdek parancsolja, nem fog tartózkodni az államosítástól. Azt az elvet, hogy nemzetiségi vidékeken is minél nagyobb mértékben történjen az államosítás, a maga részéről is követendőnek tartja. Sajnálattal tapasztalja maga is a tanítók körében mutatkozó fegyelmetlenség jeleit s ezek tekintetében a legnagyobb energiával kíván eljárni s ha a tanítói fizetésekre vonatkozó törvényjavaslat tárgyalására kerül a sor, egyidejűleg a tanítók pragmatikáját is elő szándékozik terjeszteni. A lelkesi kongrua tekintetében megállapíthatja, hogy egy állam sem gondoskodik oly mértékben lelkesítő papságáról, mint Magyarország. Erre nézve törvényjavaslat készül; addig is, míg az törvényhozási elintézés alá kerülhetne, annak szellemében fogja 1913. évi január hó 1-étől a korpótléket utalványozni.

A tanítói fizetésekre vonatkozó törvényjavaslatot a maga részéről január 1-éig szeretne volna törvényerőre emeltetni, de mivel ez nem volt lehetséges, gondoskodni fog arról, hogy a törvény hatálya mindenesetre 1913 január 1-éig visszahatóvá tétessék. Ebben a törvényjavaslatban az állami és nem állami tanítók fizetése közti egyenlőséget sikerült biztosítani.”

Tehát sehol a nagy világon oly fényesen nem látja el az állam a papokat, mint mink. És sehol a kulturvilágban oly nyomorban nem sanyálódik a tanító, mint a mi hazánkban. S mikor a tanítósg a tisztességes megélhetésért küzdelembe fog, kenyér helyett korbácsot kap.

Hát csak jöjjön az a pragmatika! Gyöngé legény gróf Zichy János erőszakos Tisza Pistájával egyetemben ahhoz, hogy a tanítókat akár a tisztességes megélhetésért, akár a becsületesebb kultúra megteremtéséért, akár pedig az általános, titkos választójogért megindított küzdelemétől eltiltsa, hogy ezt a dicső mozgalmat megfojtsa. Nincs és nem lesz olyan pragmatika soha!

olyan szervezet hatalmi célok elérésére és szolgálata, mint a hadsereg. Tudom, hogy a jézusi szellem értékes elemei sehol sincsenek annyira számkivetve, mint a hierarchikus egyházak életében. Tudom, hogy katonai javaslatok sima megszavazásával papok fölstrébereskedhetik magukat valamely ország egyházának fejévé. Tudom, hogy a főpapok nagybírtokosok, a középrendűek magasrangú hivatalnokok, az alsó papok kereskedők vagy elnyomott kishivatalnokok és proletárok. Mindezt tudom és mégis egyre azt mondtam magamnak, kell legalább egy embernek akadnia, aki a fegyelem és egyház bilincseivel nem törődve, mer vallásos ember, mer keresztény lenni. S ebben az összefüggésben jutott eszembe az Ön neve, püspök ur!

Püspök ur! Önről azt írják és mondják a hívei, hogy komolyan veszi az evangéliumot és hogy Önben valóban él valami a krisztusi szeretet szelleméből. Keresztényebb dolgot művelni, mint sikra szállni a békéért, megbélyegezni a háboru csinálójának pártját, nem lehet elgondolni. Ha a keresztény egyház valóban az erkölcs védelmezője, ha komolyan veszi a vallás parancsait és igéit, hogy lehet az, hogy ebben a válságban, a legszörnyűbben, ami az emberiségre szakadt, sem Ön, sem az Ön egyháza nem hallatja a szavát? Hogy lehet az, hogy a római pápa, akinek bizonyára igen nagy tekintélye van a világon, akinek szavát nagyon meghallgatják azok, akik a háboru és béke dolgában végső elemzésben döntenek, ebben a kritikus időben néma és nem emel szót az emberiség vesélyeztetett erkölcsi kincseinek megvédésére? Hogy lehet az, hogy amikor az Ön egyháza és Ön maga is olyan sok és ékesszólgó ígét talál az orsz-

Mentől jobban nyomnak, mentől inkább guzsa kötnék, annál izzóbb lévvel látunk neki a nagy munkának: a demokratikus népválasztó építő új Magyarország megteremtéséhez!

A választójogi szörnyszülött.

A Népszava december 21. számában közölte a kormánynak azt a választójogi törvényjavaslatát, amely most előzetes hozzájárulás céljából a király előtt fekszik. A kormány körében nagy a megrökönyödés és a fölháborodás, mert az idő előtti közlés lehetetlenné teszi azt a mostanában lábra kapott gaz trükköt, hogy az utolsó percig titkolt javaslat a közvélemény kritikája nélkül, minden megfontolás kizárásával keresztül hajszoltassék a csonka parlamentben. S azok az emberek, akik a közpénzekből milliókat lopnak, vagy lopatnak el politikai vesztegetésekre, ezek most fölcserélik magukra az erkölcsi álfőfakat és a nekik oly rosszul álló műmegvetéssel sújtják a Népszava azt, hogy indiszkréciót követett el. Holott nekik politikai kötelességük lett volna ezt a javaslatot már réges-régen közzétenni s a Népszava csak jóvátette a maga indiszkréciójával a kormány mulasztását.

Nos, hanem az igaz, hogy ezzel a tervezettel a kormány ugyan nem dicsekedhetik s annak takargatása volt a legbőlebb cselekedete a kormánynak, amit csak ezzel a javaslattal tehetett. Röviden ismertetjük a javaslatot a következőkben:

Választójoga csak annak lesz, aki legalább 5 éve magyar állampolgár és a papok és a közhivatalnokok kivételével legalább egy éve ugyanazon helységben lakik, ha ezenkívül még a következő feltételek valamelyikének megfelel:

1. ha betöltötte 24. évét és valamely középiskolát sikeresen végzett, vagy ilyen minősítéshez kötött állást tölt be;

2. ha betöltötte 30. évét s elvégezte a népiskola VI. osztályát, vagy ennek megfelelő fokú más iskolát, ha ezenfelül még akármennyi egyenes adóval meg van róva, vagy önálló iparos és kereskedő, vagy ezeknek állandó alkalmazottja, vagy ha legalább 3 év óta van ugyanannál a munkaadónál alkalmazva, vagy ha katonai szolgálatban altiszti rangot ért el;

3. ha az előbbi pontban követelt iskolázottság hiánya esetében legalább 20 korona egyenes állami adót fizet, vagy ha legalább 8 hold földbirtoka van, vagy ha egy gazdánál mint ipari munkás 2 év óta, mint őstermelő munkavezető bármennyi idő óta s mint egyéb alkalmazott 5 év óta állandóan dolgozott;

4. ha betöltötte 30. évét, de vagy irni, vagy olvasni nem tud, az esetben, ha legalább 40 korona egyenes állami adót fizet, vagy legalább 16 hold földbirtoka van;

lányharc elítélésére, most néma és nincs egyetlen szava a háború ellen? Hogy lehet az, hogy az Ön egyháza és így Ön is nyomatékos szavakkal tudtak védelmére kelni a szocializmustól megtámadott magántulajdonnak, tehát a gazdagok vagyonának s most nincs egyetlen szavuk se az emberi életnek, tehát a szegények tulajdonának megvédelmezésére? Hogy lehet az, hogy az Ön egyháza és így Ön is olyan gyakran és alaposan ki tudták színezni azt a veszedelmet, amely az emberiségre hitetlen, vallásellenes gondolatokból származik és most némák s nem találnak szavakat annak a veszedelemnek a hirdetésére, amely a legvallásellenesebb cselekedetből: a tömeggyilkolásból származik?

Egész Európa népességét, tehát a kereszténység elítélését kényszeríteni akarják arra, hogy a vallás Ne ő! parancsa ellenére cselekedjék. Miért nem emeli föl az egyház tiltakozó szavát a vallásnak eme sérelme ellen, miért nem sújt le az egyház átkával azok fejére, akik erre kényszeríteni akarják az embereket?

Püspök ur, nem ég szegénytől az Ön arca, ha arra gondol, hogy csak mi, a vallás ellenségeinek mondott szociáldemokraták szórjuk átkainkat a háborúra, hogy csak mi, a család ellenségeinek mondott szociáldemokraták próbáljuk megvédelmezni a családot, hogy csak mi, erkölcsellenes is bélyegzett szociáldemokraták oltalmazzuk az erkölcs legnyomatékosabb parancsát, amely az élet kiméltetésére kötelez?

Püspök ur, nem ég-e majd Önnek ezentúl a szegénytől az arca, ha pásztorlevelekben, szentbeszédokban, könyvekben és cikkekben az egyház erkölcsi hivatásáról és a szeretet szelleméről fog

5. az eddigi választók joga addig marad meg, ami a jelenlegi választónévjegyzékben őket tovább vezetik;

6. a szavazás módja nyilvános lesz, kivéve a törvényhatósági jogú városokat.

A javaslat tehát fölemeli az eddigi korhatárt 4, illetőleg nagyobb részben 10 évvel, az adócenzust 20, illetőleg 40 koronára, a vagyoni cenzust 8, illetőleg 16 holdra, az értelmi cenzust pedig olyan igazolásokhoz köti, amelyek teljesen illuzoriussá teszik az értelmiségnek látszólag nyújtott jogokat. Alig van tudniillik a javaslatnak olyan jogcíme, amelyet hivatalból lehetne megállapítani és így már magának a választók névjegyzékének összeállításánál föllép és hatalmasan működik a mindenkori kormány preszidiója. A névjegyzékbe való fölvételre a jogosultak nagyobb részének és pedig éppen a kevésbé tehető, kevésbé művelt résznek is, jelentkeznie kell, mert hiszen arról, hogy ki milyen iskolákat végzett, ki tud írni-olvasni, seholy sem vezetnek hivatalos kimutatásokat. E szerint tehát csak azok lesznek majd választók, akiket az összeíró küldöttség megbízhatónak talál és akik önként jelentkezvén, keresztül tudtak gázolni egy küldöttség erőszakos csalafintságain. Az ipari és mezőgazdasági munkások tulnyomó részének választójogát pedig a javaslat teljesen kiszolgáltatja a munkáltatók kénye-kedvének. Egy gyár, egy bányavállalat, egy gróf a munkások százait és ezreit foszthatja meg választójoguktól egyszerű fölmondásával. Így teszi meg e javaslat közjogi hatóságokká a kapitalizmus üzemait. De továbbá az időszakos munkák (építkezés, vásári szabóság, földmunkák stb.) ipari alkalmazottai iparuk természeté folytán soha sem tölthetnek egy munkáltató üzemében egy szezonnál hosszabb időt egyfolytában. Azután meg itt van az altiszti rang megszerző kiváltsága, amelylyel a nem is magyar honos közös hadseregbeli katonatisztek magyar választókat neveznek ki. Végül itt van az államnak sok-sok ezer tisztviselőjén kívül még több altiszte, szolgálja, postai, vasuti és gyári üzemének tömérdek alkalmazottja, akiknek ellenőrzött szavazataival a kormány mindig korlátlanul rendelkezik.

Azután legeslegutóljára a nagyobb részben nyilvános szavazás, a lélekvásárlásnak, a hivatali és társadalmi terrornak ez a szemérmetlen kerítője, a pálinka, a tokány, a fuvardíj és szurony, mint magyar alkotmánybiztosítékok... Ime, így néz ki az a reform, amellyel a népnuzó föld- és bankuzorások kicsiny maffiája továbbra is igában akarja tartani az ország földjének és népének minden életerejét. Minden becsületes embernek önmaga és hazája iránti kötelessége az, hogy ez ellen a nemzetgyilkos mérenylet ellen talpra álljon, tanítson, agitáljon és dolgozzék ellene minden erejével, teljes lelkesedésével. Szembe kell állítani a dolgos milliók nemes szolidaritását a parazita herék zsebrák hordáival. A diadal nem kétes és a bére egyszerű: egy gazdag ország s egy boldog nemzet. Tanító testvérek, teljesítsük kötelességünket! ☉

beszélni, arra gondolva, hogy most, a szoron gattatás nélkül óráiban az egyház nincsen sehol és arra gondolva, hogy az egyház az ellentállás megkísérlése nélkül tűrte, hogy emberek: keresztények fegyverrel törjenek egymásra?

Püspök ur, nem éri-e Ön azt, hogy ez a némaság az egyház végleges, erkölcsi csődjét jelenti, hogy minden nemes léleknek és igaz embernek fölháborodással kell elfordulnia a képmutatásnak attól az intézményétől, amely a felebaráti szeretetet hirdeti és a háborút szentesíti?

Püspök ur, most olyan idők vannak, olyan elhatározások esnek, olyan veszedelmek zuhannak reánk, hogy elbujni előlük nem lehet, hogy a hallgatás egyértelmű a hozzájárulással, hogy otthon, elmélkedéssel, félrevonulással nem lehet az emberiség ügyét szolgálni, hanem csak elárulni.

Meg akarom kérdezni, hogy ha Önben, paptársaimban, egyházában van lélek és emberség: milyen arccal fognak most, a közelgő karácsony alkalmából kiállani a nép elé és békeséget hirdetni a földön a jóakaratu emberek számára? Önök, akiknek óriási hatalmuk és befolyásuk van, de akik egészen az állam, a katonaság, a vagyon és földi jólét cselédei lettek.

Azzal a tisztelettel zárom be ezeket a fölháborodás diktálta sorokat, amely kijár az olyan embereknek, akiknek cselekedetei és állítólagos elvei között olyan ellentét van, mint amilyen a jézusi igékre esküvő papok és az egyháznak a háboruval szemben elfoglalt álláspontja között van.

Budapest, 1912 december 10-én.

Kunfi Zsigmond.

SZEMLE.

Negyven hazug fikó és egy szószegő miniszter.

Moussongék szörnyen erőltetik a szövetségbe tartozó egyesületek elnökeit, hogy a kerületek képviselőinek adják át a memorandumot s bíráják rá a képviselőket arra, hogy igérik meg a képviselőházi fölszólalást a tanítók igaza érdekében. Nem tudjuk, hányan tettek Moussongéknak ígéretet, de tény, hogy föl nem szólalt egy sem.

A polgáriskolaiaknak tettek mungóék ígéretet, alább olvasható, mit adhatunk a kegyelmes, méltóságos és nagyságos urak adott szavára.

A polgári iskolai tanárok kongresszusának szűkebb bizottságai szombaton ülést tartottak, amelyről a következő nyilatkozatot adták ki:

A nyugdíjtörvényt letárgyalták anélkül, hogy a polgári iskolai tanárságnak a harmincöt éves szolgálati időre vonatkozó teljesen jogos kívánságát figyelembe vették volna. A pénzügyminiszter a kongresszus küldöttsége előtt kijelentette, hogy a megrövidített szolgálati időnek nem barátja és hogy javaslatában e tekintetben már elment legvégső határig. Mégis a pénzügyi bizottságban hozzájárult ahhoz, hogy egyfelől minden három évi felsőbb képzettségű tisztviselőnek, másfelől a képzettségre való tekintet nélkül minden tanítással foglalkozónak megadassék a harmincöt éves szolgálat kedvezménye, csupán a szintén három éves képzettségű és szintén tanítással foglalkozó polgári iskolai tanársággal szemben ellenezte ezt a miniszter s mivel ezt a jogegyenlőség elve szerint nem tehetette volna, azért azt az önkényes ellenvetést állította fel, hogy ezek az alkalmazottak ugyanis legtöbbet nyerne. Ez a pénzügyminiszteri nyilatkozat vált az alapjává annak, hogy a nyugdíjtörvény a polgári iskolai tanárság rovására kivételes törvényé alakul. Mert a kultuszminiszter, bár tavalyi költségvetési beszédében ígéretet tett a polgári iskolaiak harmincöt éves szolgálatára, bár a kongresszus küldöttsége előtt jogosultnak ismerte el az erre vonatkozó kérést, mégis ígéretét beváltásában és a jogosultnak elismert kérés teljesítésében nem ment túl az előzetes tárgyalások sorompóján. Mert az a negyvennégy több kormányparti képviselő, aki ígéretet tett, hogy emellett az igazságos kivánság mellett, ha kell, a képviselőházban is felszólal, a pénzügyminiszter sic volo, sic jubeo-jának elhangzása után sem a pénzügyi bizottság részletes tárgyalásában, sem a képviselőházban egy hangot sem emelt az elismert igazság mellett. Mert a tárgyaláson nem volt ott az ellenzék, amelyet sem a kormányssolidaritás, sem a pártfegyelem nem kötött volna és mert annak, hogy működő ellenzék hiányában maga az érdekelt testület hallassa szavát, a javaslat várta gyors letárgyalásával utját vágta, ugyanaz a pénzügyminiszter, aki pár hónappal előbb a javaslatnak csupán kontradiktóris tárgyalását mondta megnyugtatónak.

Ilyen körülmények között a polgári iskolai tanárság az igazság erejébe vetett hittel bizik a jobb jövőben s küzdeni fog azért a törvényeink által megengedett minden módon. Erre vonatkozó javaslatait az elnökség a karácsonyi szünetében összehívandó százaz végrehajtóbizottság elé fogja terjeszteni.

A Néptanítók Lapjának

kétféle mániája van: dicsegni a hatalmon levőket s gyalázni a tanítókat. Legutóbbi vezércikkében is Bárczy budapesti polgármester kezét-lábát csokolgatja (talán valakinek leányát-fiát akarja fővárosi állásba juttatni?) s ebben az önkiváltási állapotban a töle megszokott modorban marja a tanítókat. „... egy jó tanítónak sokkal többet kell tudnia, mint amennyit tanítania elő van írva vagy kötelessége...”

Na tisztelt tantellgyelő, királyi tanácsos és szerkesztő ur, ha Magyarország tanítói tényleg olyan silány emberek volnának, akik csak annyit tudnak, amennyit tanítani kéne, akkor szegénypadra kellene huzni az Ön összes kegyelmes főnökeit, hogy ezt a tanítóképzést eltűrték s akkor ezen a gyalázon az önképzés és továbbképzés se tud segíteni.

Mi nem vagyunk elragadtatva még a mai és még az állami tanítóképzésünktől sem. De valljuk és tudjuk, hogy a magyar tanítóképzés szívesen képezne tovább magát, ha „a szerencse forrásdósa” — mint a N. L. írja — csak egy kicsit is a kerekeire kapná.

És éppen ezért vakmerő bátorság a Senk Lapjától azt üzenni a magyar tanítóknak, hogy

„például Lipecsében a tanítók maguk segítik magukon s egyesületté tömörülve, némesen egyesült erővel védik a maguk érdekeit, nem csak szórakoznak és fizetésemeléssel foglalkoznak hanem alaposan tanulnak is...”

Lipsében tanulnak, mert jó fizetésük van. Mi ebből a tanulás? ... Nos, mi?

A vallás- és közoktatásügyi miniszter ur lapjának különben igen gyöngye a memoriája. Elfelejté, hogy a magyarországi tanítók alkottak egy *Szabad-Egyesületet*, amelynek igen szép munkaprogramja is volt, de mert ez az egyesület a tanítókat igazi *kulturmunkára* hívta föl, hát legkegyelmesebben fölfüggesztették az egyesület működését.

Erről beszéljen a tisztelt Senki Lapja. És vegye mindjárt tudomásul kegyelmes urával egyetemben, hogy amíg a tanítók tisztességes anyagi megélhetése törvényileg biztosítva nincs, meg nem szűnik a tanítóság harca a megélhetés jogáért. Sőt ez a harc csak most fog kitörni igazán és pusztító hatással lesz a mai osztályuralomra, a mai parlamentre.

Ma már minden tanító a népjogok katonájává esküdtött föl.

Ezt a harcot megvívjuk a fanatikuskok kitartásával s a hősök lelkesedésével. Meg fogjuk teremteni a demokratikus, a szabad, az új és boldog Magyarországot, amely nekünk gondtalan megélhetést biztosít.

Akkor aztán ... akkor aztán beszélünk majd „alapos tanulásról”, továbbképzésről, „tanítói akadémiákról”, „pedagógiai iskolákról” és a tanító ezer szociális föladatairól, hivatásáról és a többi esatöbbről.

De most nem érünk rá! Most kemény harcba szállunk ...

„A végső cselekvés órája.”

A Szövetség lapja december 19-iki vezércikében beszámol a fizetésrendezési mozgalomról és egyebek közt így ír:

És volt-e, van-e eredmény?

Bevallhatjuk, hogy nincs. A tanítóság legnagyobb szervezetének vezetését hitegették, a hazai tanítóság elnökeinek küldöttségét a kultuszminiszteriumból szinte *kiebrudalták*, a fizetésrendezési javaslatot lakat alatt őrzik, azt senkivel (még a Szövetség elnökével sem!) meg nem ismertették, a hazai tanítóság lelkületét, idegrendszerét a végsőig feszítették ...

... *Nincs Magyarországon még egy olyan erkölcsi testület, mellyel így elbántak volna...*

Tehát „kiebrudalták” őket, a jó fiukat, a „tulzásoktól” gondosan óvakodókat. „Kiebrudalták” azokat, akik kárörömmel hirdették, hogy Czabánt és társait nem fogadta a miniszter. Persze, Czabánt *merték* nem fogadni, mert tudták, hogy megalkuvásra és árulásra kész „tanítótestvérek” törnek ellene és a nyílt, bátor, öntudatos tanítómozgalom ellen; a jó fiukat *merték* „kiebrudalni”, mert tudták, hogy ezek mögött nincsen szervezett, öntudatos, elszánt erő ...

De menjünk tovább.

Nélkülöztek, rongyoskodjatok és készülődve gyűjtsetek erőt a további küzdelemre. *A miniszterium igéi, biztatásai csak igék és biztatások maradtak, de nem váltak tettekké.*

Ime, a miniszterium a hitszegés vádjá alatt! ... Az *Új Korszak* első hasábján, a vezércikk előtt, állandóan szerepel egy rövid nyilatkozat három aláírással: az a nyilatkozat sem mond egyebet. Tehát radikálisok és megalkuvók mind egy véleményen vannak ebben a dologban. De akkor hol van a *presztízse*, amelyet a kultúrügyek kormányzata éppenséggel nem nélkülözhet?

Tovább! Lássuk, az önségítésnek miféle eszközeit ajánlja a hivatalos szövetségi lap! Azt mondja:

Erősítsék lelketekben az összetartozandóság érzését, a szolidaritást, mert bizony mondom nektek, *nagy lesz a keserűség kitérője az ünnepek után.*

Nincs itt igazgató köztünk. Igazgató egyedül a tanítóság rettenetes helyzete, *igazgatók azok, akik a tanítóság végtelen krisztusi türelmét a végsőig feszítették.* Hiszen, ha van társadalmi osztály, mely szegényebb, kihasználtabb, hitegetetebb — egyedül a tanítóság az.

És meddig legyünk ilyenek? — Addig, amíg ti is akarjátok. Elvégre ne csak hirdessétek az iskola falai közt a tanítványoknak, a falvakban

a népnek az ünérzetet, a bátorságot, a tette való készséget, hanem — ti is valljátok azt. *Itt a végső cselekvés órája.* Mire várunk még? Egy újabb hitegető szóra?

Tehát sirunk és fenyegetődünk és ... „Itt a végső cselekvés órája” ...

Amde a panaszkodás és fenyegetés nem sokat ér. A végső cselekvés órája csakugyan itt van, de hogy miben álljon az a cselekvés, azt a hivatalos lap nem mondja meg. Vagy csak *még* nem mondja meg? Talán legközelebb kiadja majd a harci jelszót? ...

Mi már megmondtuk — régen és sokszor megmondtuk — mi legyen az a cselekvés. Álljon be a tanítóság a népjogért küzdők táborába és folytasson élet-halálharcot a tanítóéheztetők uralma ellen. Indítson háborút az iskolában is a mai rendszer ellen oly módon, hogy csak az *igazságot* tanítja, a tiszta igazságot mindenben: a természettudományokban, a földrajzban, a történelemben, még a gazdaságban és a számtanban is! Van erre mód. És tanítsa a népet. Semmi passzív rezisztencia! Dolgozni a kultúra ugarán, ahol csak tér nyílik! Oktatni, fölvilágosítani! Ellenségévé tenni a népet a néprontó, iskolát elhanyagoló, tanítót éheztető, militarizmust és klerikalizmust gutaütésre hízáló rendszernek. Építsük meg fokozott, intenzív kulturális munkával a *demokratikus* Magyarország alapjait. És kezdjünk hozzá ehhez a munkához azonnal, óriási agitációval. Vezessük be ezt a munkát nagyszabású manifesztációkkal és tüntetésekkel, hogy egész Európa megtudja: mekkora a magyar tanítóság nyomora és mekkora az elszántsága, amelylyel véget akar vetni a mostani állapotnak!

Ezt követeli a tanítóságtól „a végső cselekvés órája”. És ebben a munkában egygyé lehetünk mindnyájan ...

S. B.

Éljen Tisza István.

A nemzeti munkapárt virágkorában, amikor a választójogi reform sorsa bizony nagyon kifogástalan volt, boldogult *Bánffy Dezső báró* mondotta a Választójogi Szövetség egyik ülésén, hogy nincs mit szomorkodnunk, mert Tisza István tekintélye és hatásköre oly rohamosan nő a munkapártban, hogy ez őt — Bánffy — a legszébb reményekre hangolja. Harsogó kacagás felelt a kitiűnő tréfára és most évek múltán, az eseményeken végigtekintvén, el kell ismernünk, hogy a látszólag groteszk mondanásban a humor csillogó palástja alatt egyszerű jövődömondás rejtőzött s Tisza István kitiűnően megfelelt hozzáfűzött várakozásainknak.

Mert az ugyebár világos, hogy a munkapárton mindent, de mindent Tisza István csinált? ... A másfélszázados obstrukció alatt, amíg Tisza csak a háttérben lappangott, nem tudott a többségi párt meg sem moccani s minden országpusztító büne Tisza István gyűlöletes személyéhez tapadt. Ez a gögös, fanatikus, középkori ember, a maga szűk látókörű, lelketlen népgyűlöletével még mindig azt hiszi, hogy a huszadik század demokráciája csak olyan üres jelszó-komédia, amilyen a történelmi osztályok közjogi békaegér harca volt hajdanában. Nem látja azt, amit az öntudatos nép milliói ma már jól tudnak, hogy a demokratikus választójog nem papiros, nem kortesjelszó, hanem jog és kenyér, a nemzeti termelésnek mesés fokozása, a jövedelemelosztásnak új szabályozása, röviden nemzeti gazdagság, népjólét, kultúra és egészség. Parancsolásra berendezett embertelen lelkekkel még ma is azt hiszi, hogy ezt az öntudatos népet, ezt az egész új Magyarországot elegendő ügyéssel, csendőrrrel s katonával, no meg egy jól appariturozó mungócsordával és drákói törvényekkel tovább lehet nyuzni és zsarolni. E fanatikus meggyőződésével vette át egy félszázadosval ez előtt az addig tehetetlen és gyámoltalan munkapárt fölött a korlátlan uralmat. (Ézárként diktált ott azóta nagy és kis dolgokban mindeneknek, árnyékká homályosultak el mellette a csinált nagyságok valamennyien.)

És ebben a nagy egyedülvaló hatalom korlátlan birtokában derekasan megfelelt a boldogult Bánffy Dezső szarkasztikus jóslásának. Lábbal tapodta a házszabályokat, óriási pénz- és véráldozatot követelő törvényt szavaztatott meg súlyos alkotmányértessel, a parlamentből kizáratta az ellenzék valamennyi harcoló tagját, fegyveres erőszakot alkalmazott a képviselők személyes

szabadsága ellen, zendülésbe kergette a munkásságot s vérbe fojtotta a békés politikai tüntetéseket. Heteken át csendőrrök és katonák táboroztak a főváros utcáin, a parlamentben és körülötte rendőrök dulakodtak a törvényeink szerint sérthetetlen képviselőkkel. Belegázolt a sajtószabadságba, a politikai sajtóperek özönén kívül anyagi érdekeikben is üldözte az ellenzéki lapokat, kitiltotta azokat a pályaudvarokról, a trafikokból és a korezmákából. Az ismeretes rikkancsrendelettel megnehezítette a lapok utcai árusítását, országsszerte eltiltatta a nyilvános gyűléseket, a parlamentbe az elnök rendelkezésére fegyveres őrséget szervezett s megcsináltatta a kormány-politika támogatására is kihasználható statárium-törvényeket. És így tovább, ki győzné azt a sok törvénytelenséget felsorolni. Egyszóval nincsen olyan törvényhozási, kormányzati és közgazgatási erőszak, törvényes és törvénytelen terror, amelyet Tisza István a feléves rémuralma alatt a munkapárt élén el ne követett volna.

És aztán mindezt miért? ... Az első gazdaságok idején, amikor még szűkségesnek és lehetségesnek tartották tetteiket legalább mentségekkel kendőzni, azt hazudozták, hogy a törvények uralmát s a törvényes rendet védelmezik erőszakoskodásaikkal. Nohát most, a félszázados rémuralom végén, vegyük sorra, miképpen sikerült ez nekik?

Az ellenzéki pártokat a végső ellentállásig elkeserítették s annyira összekovácsolták, hogy minden párton belül hangok merülnek föl az egész ellenzék egybeolvadására. Az országban sehol nem lehet népgyűlést tartani, az ellenzéki gyűléseket betiltják vagy közgazgatási szemtelenedéseikkel lehetetlenné teszik a Tisza kopók, a munkapártiak pedig nem is mernek a népszíne előtt megjelenni. A fővárosi államrendőrség hivatalos írásban vallja be, hogy az utóbbi időben tartott népgyűléseken az uralkodó házat, a kormány tagjait, hatóságokat, közintézményeket és társadalmi osztályokat sértegetik a gyűlésen résztvevők és tüntetnek a köztársaság mellett. Az ellenzéki lapok ellen indított sajtóperekben hihetetlenül forradalmi írárok és lázító föl hívások íróit sorra fölmentik az éppén nem forradalmi összealkotású esküdtszék; nem büntetik meg azokat, akik azt irták, hogy a törvényeknek nem kell többé engedelmessékedni, hogy a hadsereg nem törvényes intézmény, hogy Tisza István közveszélyes örült, Lukács László pedig a világ legnagyobb gazembere. Legutóljára pedig minden presszió és erőlködés dacára, hosszú és gyötrelmes vizsgálat után fölmentették azt a Kovács Gyulát, aki nyílt ülésen a képviselőházban háromszor lött reá az elnököl Tisza Istvánra. A középiskolai és polgáriskolai tanárokat a nyílt ellenállásig kergették, a tanítóságot pedig legkonzervatívabb rétegeiben is forradalmi izgalmakkal telítették. A nyugodt és óvatos polgárság országsszerte forrong és tüntet autonóm testületeiben a kormány ellen azért az igazságtalan adótörvényért, amelyet most, a legkedvezőtlenebb gazdasági viszonyok közepette akar a kormány a polgárságra erőszakolni.

Hát ime! ezeket cselekedte és cselekedtette fél esztendő alatt Tisza István ... Ezt akarta-e vajjon a nagy férfiú? ... S vajjon nagy ember-e az, aki ennyire nem látja előre tettének következményeit? Hatalom és vezérség való-e vajjon az ilyen embernek? ...

Néhai jó Bánffy Dezsőnek nagyon igaza volt, Tisza István hatalomra jutása nagy szerencséje lett a demokráciának. Fölnyitotta a szemeket, egy táborba verte az elnyomottakat s radikálisá tette csaknem az egész nemzetet.

A „kívül állók”.

Egyes stréberek most azt hirdetik, hogy „Somogyi és Zsigány a mi sorainkon kívül állanak, nekik tehát semmi közük a mi dolgainkhoz ...” Én azonban nyugodt öntudattal mondhatom, hogy mi „kívül állók” megtettük kötelességünket a magyar népoktatás és a tanítóság iránt, sőt jóval többet tettünk a kötelességünkél és mindenestre többet, mint azok, akik becsületes célú, radikális tanítómozgalommal — egyéb hasonló értékű argumentumokon kívül — a fönt idézett butasággal is gyöngíteni akarják.

Dicsőkedni nem szokásom, de azokkal szemben, akik a mi mozgalmunk ellen áskálódnak, meg kell állapítanom, hogy én már az 1893-iki fizetésrendezési mozgalom alkalmával is sajtópárt kaptam, mert érdeme szerint méltattam egy urat, aki a „Néptanítók Lapjában” a tanítóérdekek ellen támadt. (Ma az illető a miniszteriumban vezető ember, hiszen a tanítóság ellen dolgozni sohasem volt hálátlan dolog.) Én akkor állami tanító voltam és a tanítóság érdekében, az igazságért, négyszáz

forintos fizetésem mellett is mertem sikra szállani. És akkor is a vádló retirált meg, éppen úgy, mint ahogy mostanában az *Uj Korszak* vádlói valamennyien vagy retirálnak, vagy véres fejjel maradnak a csatatéren. Mert az igazság erőssé teszi a négyezer forintos falusi tanítót is; csak az a kár, hogy ezt még ma sem tudják elég sokan karitásaink közül.

Az 1906. és 1907. évi fizetésrendezési mozgalom egyáltalában meg sem indult volna az én munkám nélkül. Néhány barátommal 1906. évi április havában, a koalíció kormányra jutásának napjaiban, megindítottam az *Uj Korszakot*. Akkor is azt az elvet szolgáltuk, amely ma a lap homlokán áll. De akkor nehezebb volt a helyzet, mint most. A tanítóság a lefolyt „nemzeti küzdelem“ kábitó hatása alatt állott, az uralomra jutott férfiakban féltékenket látott és azok ellen nem tört kritikát, azokkal szemben nem mert követelésekkel föllépni. Nem is szándékozott föllépni. Az *Uj Korszak* azonban a tanítóság közé dobta a jogos elégedetlenség csóvját és nagy agitációt indított a fizetésjavítás érdekében. Egyedül csak az *Uj Korszak*; a többi tanügyi lap lapított. Egyesületi kötelektől és szubvenciótól független politikai tanügyi lap az *Uj Korszak*on kívül különben is csak egy volt, annak a szerkesztője pedig a kormánnyal szemben — különböző okokból — nem léphetett föl, hiszen egyebek közt képviselői mandátumért könyörgő tanítóküldöttséget is vezetett volt a kormánypárti klubba. Egyedül az *Uj Korszak* küzdött akkor a tanítóságért. A kormánypárti sajtó azt hirdette, hogy a kormány csak „átmeneti“ kormány, amely csak bizonyos előre meghatározott feladatok elvégzésére van hivatva és a tanítói fizetésrendezésénél nem foglalkozhatik. Azonban az *Uj Korszak* kiméletlenül leleplezte ezt a szédelést, kikaparta az idők porából gróf Apponyi Albert és Polónyi Géza minisztereknek, Tóth János közoktatási államtitkárnak és még több más magas pozícióba jutott államférfinak ellenzéki beszédeit, amelyeket azok az urak 1898-ban, a Csáky-féle fizetésrendező törvény tárgyalásakor mondtak, rájuk olvasta a tanítóságnak tett ellenzéki ígéreteiket és így olyan helyzetbe juttatta őket, hogy tovább nem zárkózhattak el a tanítóság követeléseitől. Az *Uj Korszak* fölírta a tanítóságot, valósággal behajszolta a mozgalomba: így született meg az 1907. évi XXVI. és XXVII. törvényeikk. Hogy ezek nem hoztak több javulást, mint amennyit hoztak, annak főképpen a tanítóság szervezetlensége és fejletlensége volt az oka... Így történt. Aki kétségbe vonja, annak szolgálhatok pontos adatokkal, részletes idézetekkel a miniszterek és a kormánypárti lapok nyilatkozataiból meg az *Uj Korszak* és némely más tanügyi lap cikkeiből.

A mostani fizetésrendezési mozgalomnak is az *Uj Korszak* körül alakult szervezet volt a legfőbb hájtőereje. A miniszter azt mondta, hogy belátható ideig szó sem lehet az 1907. évi törvények megváltoztatásáról és a mi agitációtok hatása alatt — ez is bebizonyítható — mégis kénytelen törvényjavaslatot készíteni a tanítói fizetések rendezéséről. Mindezt ismételtel meg kell állapítanom, mert az alattomos áskálódások is folyton megismétlődnek. Azok a kartársak, akik a becsületes, radikális tanítómozgalom leszerelésével akarnak maguknak fölfelé érdemeket szerezni, előbb hazaelenességgel és egyéb szörnyűségekkel vádoltak meg bennünket; ezzel a gonosz rágalommal azonban mi hazaküldtük, a tanítóság pedig kinevette őket. Azután a mi „titkos“, vagy „rejtett“ céljainkat hánytorgatták, noha senki nem harcol olyan nyílt sisakkal és olyan határozott elvi alapon, mint mi; ezzel sem volt szerencsésük, mert a tanítóságnak az a része, amely a közügyek iránt egyáltalában érdeklődik, sokkal intelligensebb, hogysem megijedjen a mi „rejtett“ céljainktól. Miután a „hazaelenesség“ meg a „rejtett“ célok rozsdás mardálya csütörtököt mondott, most némelyek azzal állnak elő, hogy „Somogyi és Zsigány kívül állnak a mi sorainkon“. Hát ez részben igaz, részben hazugság. Igaz annyiban, hogy igenis kívül állunk az elvtelenek és árulók sorain; de hazugság, ha azt jelenti, hogy kívül állunk a tanítóság sorain. Ott állok én 20 év óta a harevonásban. Én — kitűnő iskolai és társadalmi működésről szóló bizonyítványokkal, meg polgári képesítéssel — hiába kérdezkedtem az istenhátamögöttől a főváros környékén levő állami iskolába, míg némelyek, akik harcokban nem szoktak jelen lenni, hanem csak a megalkuvásoknál és az osztokodásoknál, könnyű szerrel célt értek. Én csak több kenyeret és több

függetlenséget keresni léptem ki a sorból, de harcolni — sok ezer tanítótársam tanúsíthatja — ott maradtam az első sorban. Zsigány Zoltán pedig 1907 elején csatlakozott az *Uj Korszak* gárdájához, ahol ritka önzetlenségéért, csodálatos munkabírásaért és a progresszív eszmék érdekében kifejtett lángoló ügybuzgalmaért becsüljük, szeretjük és bizony akarata ellenére is visszatartjuk.

Ezeket el kellett mondanom. Mert így talán elérhetem azt, hogy megszűnik az az ostoba és tisztességtelen harcmodor, amelyet a mi küzdelemünkkel szemben némelyek alkalmaznak. Kérem is az illetőket, tegyék félre eddigi fegyvereiket, mert azok mirajtunk úgysem fognak. Mondják meg inkább, hogy az elveinkkel nem értenek egyet, hogy nem kell nekik a demokratikus választójog, vagy az iskolák államosítása, vagy az iskolák felekezettelensége, vagy egyik sem. És mondják meg, hogy miért nem kell nekik! Vagy mondják meg, hogy rossz a mi taktikánk és hogy miben áll a rosszassága. Ezekről a kérdésekről vitatkozhatunk, mint kartársakhoz és intelligens emberekhez illik. Persze, ez nehezebb és kényelmesebb dolog, mint rágalmazni és buta mesékkel hármögött dolgozni. Nehezebb azért is, mert jól tudják, hogy a mi oldalunkon van az igazság és hogy velünk tart az intelligens tanítóság óriási többsége.

Somogyi Béla.

Az Uj Korszak sajtópöre.

Lapunk folyó évi március hó 8-án megjelent 5. számában „Papok tükrö“ címen közrebocsátott cikkünk tartalmát magára nézve sértőnek találta Martini Miklós, pozsonyivánkai róm. kath. plébános és becsületsértés, valamint rágalmazás vétsége miatt sajtópört indított Zsigány Zoltán szerkesztő ellen. Panaszolta a cikknek különösen a következő reá vonatkozott kitételeit: „javíthatatlan alkoholista“, kinek „hasznos kánoni mentése van a szerelmi kalandokra is“, majd másutt „papi ruhába bújtatott falurosszának“ nevezte őt, aki — mint ilyen — „állandóan újat hoz a falu népével és folytonos pörökösödése miatt valóságos réme a bíróságoknak“. A cikk írója ezen kívül azzal is gyanúsította Martini Miklóst, hogy Kovács Gyula, papjai állami tanítóiskoláskénti elnöki minőségében tett látogatása alkalmával fontos okmányokat csalt ki, illetőleg rabolt el, őt tetleg bántalmazta, fölgyújtotta a rajta testi sérvüléseket ejtett. Azután inkriminálja a ténybeli állításokhoz fűzött eme reflexiót is: „Egy ilyen rablásszerű erőszakoskodás börtönbe juttatna még nálunk is minden közönséges embert. Az ilyen ocsmány és fölháborítói gaszgot csak magyar pap teheti meg magyar tanítóval.“ Végül az indokolásban így panaszkodik: „terhelt az inkriminált közleményben olyan sértő kifejezéseket használt, melyek egyéni becsületemet támadják meg“.

A följelentés alapján azonban a kir. ügyész nem vállalta el a vád képviselését s a szent férfit kénytelen volt magánvádló gyanánt föllépni. Először Kovács Gyula papjai tanítót, majd szerkesztőnk, Zsigány Zoltánt vádolta meg, holott a kérdéses cikk teljes névalírással jelent meg s annak szerzője Kákósy Ödön fővárosi tanító volt, aki maga is önként jelentkezett a törvényszéken a cikk szerzőjével. A vizsgálat meg is indult ellene s két kiténő ügyvéd, dr. Lóránt Albert budapesti, továbbá dr. Liehtner Jenő pozsonyi ügyvéd messzemenő körültekintéssel szerezte be a bizonyítás teljes anyagát, melyből e helyütt a következőket emeljük ki.

Annak igazolására, hogy a terhelt javíthatatlan alkoholista, szolgált Luzsa Lipót, gyári munkásnak, a plébános egykori kocsisának és Kocsis Árpád papjai római katolikus tanítónak vallomása.

A főmagánvádló szerelmi kalandjainak bizonyítására alkalmasak a Luzsa Anna, mint Luzsa Ottó, Martini Miklós természetes gyermekének anyja által indított s Pozsonyban lefolytatott 1910. évi Sp. III. — 1337. sz. a gyermektartási pör iratai. E pör fő tárgyalása alkalmával Martini Miklós plébános beismerte, hogy fölperes jogi képviselőjének 100 koronát fizetett, „hogy a dolgot hallgatassa el“. Kitént továbbá, hogy Martini az apaságot Richter Bélára akarta rábizonyíttatni, azzal az érveléssel, hogy nevezett az időben szintén viszonyt folytatott az anyával; ez a kegyes szándék azonban nem sikerült, mert Luzsa Annának édesanyjához írt több levele a pap ellen szolt s a gyermek is föltűnően hasonlít Martini plébánosra.

A „papi ruhába bújtatott házastárs falurossza“ kitételét és általában sértettnek veszekedő természetét elsősorban Wránovics Géza, volt pozsonyivánkai körjegyző vallomásaival igazolta a védelem. Eszerint Martini őt hamis adatokat tartalmazó följelentéseivel küldözte állásából, mert megyei bizottsági taggá választását megghiúsította. Ezenkívül számtalan pör iratai meggyőzően igazolják ez állítás valódiságát. Így például: Martini, mint a pozsonyivánkai hitelszövetkezet képviselője szén árért pörölte Kovács Gyula tanítót a múlt évben, de jogtalan követelésével a bíróság elutasította és a költségek megtérítésében elmarasztalta. Richter Béla, az állítólagos apa-társ, zsarolás és becsületsértés miatt emelt Martini ellen panaszt, mely azonban tárgyalásra nem került, minthogy Martini hajlandó volt Richternek bíróságon kívül is teljes elégtételt szolgáltatni. Majd Martinek Axamit Lajos elleni följelentése, aki őt 1910. év november hó 29-én éktelen lármával legazemberezte, szörnyetegnek nevezte, sőt utcahosszat olyan kifejezésekkel illette, melyeket e helyütt nem lehet reprodukálni. Az így azonban megszünt, mert a tárgyaláson egyik fél sem jelentkezett. Teljesen igazolta a vizsgálat a kifogásolt cikkben részletezett okmányablási pört is, melyet Kovács Gyula tanító kiegyezés folytán visszavont, Martini azonban neki 20 korona pörköltséget megtérített.

Végül egész csomó tanuvalomás bizonyítja, hogy Martini kizozza, üti-veri tanítványait, sőt súlyos sérvüléseket is szokott ejteni azokon.

Legény András vallotta, hogy őt 3 évvel ezelőtt véresre verte. Herbanszky Benő panasolja, hogy fiát 3 éve az iskolában nagyon elverte s a gyermek hónapokon át nem hallott; két évvel ezelőtt annyira fölfofozta, hogy dagadt arccal tért haza, ez évben pedig füleit rángatta, tépte meg a pap annyira, hogy a gyermek arca egészen maszatos lett kiümlő vértől. A 20 éves Darázs Angelát 9 éves korában iskolából hazamenet úgy sújtotta fejbe pusztá kezével, hogy fejbajt kapott s előbb egy hétig otthon, majd 7 egymástáni héten keresztül a pozsonyi gyermekórházban feküdt, ahová maga Martini vitte el őt. Bajának következtében ma is gyakori főfájásban szenved. Darázs Mihályné, Angela anyja, előadta, hogy addig egészséges leánya az eset után egy héten át eszméletlenül feküdt és rángógörcsöket kapott.

Igy festették meg Martini Miklós plébános, iskoláskénti elnök urnak hű areképét hiteles bírósági jegyzőkönyvek, ítéletek és tanuvalomások a Kákósy Ödön ellen lefolytatott vizsgálat során. Hát bizony ezekből furcsa kis végtárgyalás kerekedett volna. De hát nem lett belőle semmi, megszünt, elaludt ez a pör is, mint azok a pörök valamennyien, amelyek a szentatyára nézve kedvezőtlenül végződtek volna. Az történt ugyanis, hogy mikor a vizsgálat befejezése után a bíróság fölhívta Martini a vádirat beadására, a körmönfont szeptember Zsigány Zoltán ellen emelt vádat. Az a neveltséges és képtelen eset állott tehát elő, hogy Kákósy ellen volt vizsgálat, de nem volt vádirat, Zsigány ellen viszont volt vádirat, de nem volt vizsgálat. Vagyis tehát az eljárást egyik ellen sem lehetett tovább folytatni. A rejtélyes fordulatot legvalószínűbb magyarázza Kákósy vádtanácsi védekezésének ez a néhány sora:

„Nem látszik alaptalannak az a föltevés, hogy főmagánvádló a vizsgálat adataiból látva az általam kérelmezett bizonyításnak teljes sikerét és ő reá, t. i. a főmagánvádlóra nézve lesújtó voltát — szándékosan nem ellenem, hanem egy, a bűntényün immár teljesen kivülálló harmadik személy ellen adott be vádiratot, nyilván oly célzattal, hogy a bűnvádi eljárás ellenem kimondandó megszüntetésének indoka gyanánt egy formahibát, illetőleg ügyvédi tévedést hozhasson föl.“

A vádtanács az eljárást helyesen és természetesen megszüntette s ezzel megfosztotta a közvéleményt attól a tanuságtól, hogy láthatta volna, milyen emberek uralkodnak és kegyetlenkednek a jobb sorsra érdemes magyar tanítóság fölött. Viszont a pozsonyivánkai hívek derék lelkipásztora mély keserőséggel elpanaszolhatja mindenfelé, hogy nincs többé igazság a földön, mert a radikális tanítók már a bíróságokat is kezükben tartják s ime! így szabad azoknak egy római katolikus plébános becsületében, hírnevében gázolni, ilyen véres és gyilkos sértésekért sem büntetik meg őket... És a szeptembernek teljesen igazsága van ebben, ma már a plébánosokról is veszély nélkül lehet megírni az igazságot. De csak a bebizonyít-

ható igazságot, mert ha Kákósy nem bizonyíthatta volna be irásának igaz voltát, bizony nem keseregne most az ivánkai plébános ur a magyar igazságszolgáltatás állapotán!

Ezek után nekünk még két kötelességet kell itt teljesítenünk. Első sorban őszinte elismerésünket és nagybecsülésünket kell kifejeznünk a két védő ügyvédnek, név szerint dr. Lénárt Albert és dr. Lichtner Jenő uraknak, azokért a kitűnő szolgálataikért, amelyeket a pör vizsgálata során teljesítettek. A figyelmes és körültekintő adatgyűjtés ilyen munkáját náluk nem csupán a jogászai élelméjesség és az ügyvédi nemes kötelességérzet biztosította a mi javunkra, hanem bizonyára hozzájárult azokhoz még a progresszív és radikális gondolkodásnak az a nagy rokonzása is, amely ma már egyre jobban keresztül-kasul hálózza ebben az országban a kulturát szerető embereket. Hálásan mondunk köszönetet az ügyvéd uraknak szíves fáradozásaiért és eredményes munkásságukért.

Végre pedig egypár szót akarunk szólni arról, hogy Martini Miklós e bűnpör folyama alatt lépett elő esperessé. Nos hát mi, akik politikát tűzünk, jól tudjuk, hogy a katolikus papok előmenetelét nem az Uj Korszak tetszése szerint intézik; nem is volna az helyes, ezt mi magunk sem kívánjuk. Azonban azt már mégsem hallgathatjuk el, hogy nagyon kevéssé becsüljük és mélyen lenézünk a magas klérusnak azt az adminisztrációját, amely az alkalmas személyek kiválogatása körül ekkora tévedéseket követ el. Avagy azt hiszi a főtisztelendő káptalan, hogy aki alkalmatlannak bizonyult egy kis falu népének lelkipásztorására, azt egy esperesség nagyobb hatáskörébe kell emelni? Hiszen az ilyen intézkedések egyenesen az állások, a tekintélyek, a hivatások lejárására vezetnek és ezt talán maga a klérus sem akarja?

HIREK.

Díner Gusztáv meghalt. Igaz megilletődéssel adunk hírt róla, hogy a Magyarországi Tanítók Üdülőhely és Szanatórium Egyesületének alelnöke, Díner Gusztáv dr., egyetemi magántanár, a budapesti bábaképző igazgatója, 57 éves korában, tüdőgyulladásban meghalt. Benne nemcsak a magyar orvosok, de az egész magyar társadalom egyik elsőrangú oszlopát veszítette el. Jóságos, mindent megérező szíve, a világság és a haladás felé forduló bölcs elméje hozta őt a tanítók táborába is. Azok közé a ritka emberek közé tartozott, kik többet vállalnak a munkából, mint amennyit a sajátképpeni kötelesség kijelöl nekik és emellett megvolt benne az a még ritkább tulajdonság is, hogy amit munkálkodása körébe vont, azt valóban kötelességének érezte és a kötelesség tudatával végezte. E részben, mint egyáltalában egész lényében, kitűnően egyesült benne a zűz és a szűz, komoly és kitaró munkabírása a modern műveltség emberének széleskörű érdeklődésével és fogékonyságával. Ez tette, hogy szolidárisnak érezte magát nemcsak tulajdonképpeni szakmájának embereivel, hanem általában azokkal, kik a kor nagy kérdéseinek megoldásán fáradoznak; de ez az ideális lelkesedés egyszersmind csupa gyakorlati tevékenység volt. Így haladt a már megkezdett utakon és így társult azokhoz is, akik az új csapásokon indulnak. Orvosi pályáján szerzett tapasztalatai pedig fölnyitották szemét az asszony küzdelmei, jogfosztottsága és elnyomott helyzete iránt s így lett ő a magyar feminizmusnak lángoló buzgalmu apostolává. — A Magyarországi Tanítók Üdülőhely és Szanatórium-Egyesületének ügyeit is meleg érdeklődéssel karolta föl az elhunyt, kinek temetésén a tisztikar testületileg vett részt.

A csordás és a tanító. Tisza István vármegyének Pocsaj községében a csordások eddig 800 korona évi fizetést kaptak. A nagy drágaság azonban nagyon nyomta a csordásokat s ezek bizony letették a hivatalt, azaz bejelentették az előjárásnak a lemondásukat. Az előjáróság persze meghökent, mert csordásra nagy szükség van s a fizetésüket 800-koronáról 1000-koronára emelte föl. A csordások azonban igen okosan azt felelték, hogy ennyiből csakis a tanítók képesek megélni, mely bölcs beszédre azután a csordások fizetését Pocsaj 1200 koro-

nában szabta meg, vagyis 200-koronával nagyobb összegben, mint amennyit a pocsaji tanítók kaptak. Láttátok, feleim, hogy járnak azok, akik nyugtalanok, elégedetlenkednek s nem viselik magukat hivatalukhoz méltóan? . . . Azok 50%-os fizetésrendezést kapnak. Akik ellenben türelmesek és hivatalukhoz méltóan viselkednek, azok kapnak hangzatos miniszteri ígéreket, boldogító vállveregetéseket, no még munkapárti szemtelenségeket és jó ropogós kis szolgálati pragmatikát. Azt hiszem, nem nehéz a választás.

Az ünnepek korlátozása és az iskolák. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium a „motu proprio” című pápai bullában említett ünnepnapoknak az iskolákban való megtartása tekintetében ugyanarra az állapontra helyezkedik, mint az igazságügyminiszter. Eszerint a tényleges állapot egyelőre fennmarad és ilyképpen az előadások az említett napokon az összes iskolákban továbbra is szünetelni fognak.

„Menjetez varrni!” A pokol fészkes fenekeire nem küldhette az elébe került óvónői deputációt Náray-Szabó ömeltósága, hát tapintatosan, állásához illő méltósággal gorombította le az állást kereső szegény honleányokat. Ez a méltóságos ur közoktatási államtitkár, akit — tetszik látni — nem a tehetsége, hanem a veleszületett és a kongregációk sötét odvaiban ápoltt összeköttetései emeltek ily magas polcra, ez a kulturvezér vágta az óvónők szeme közé, hogy *kedv tanulni. Jobb volna, ha varrónőnek mennének, mert óvónői állásra ne is számítsanak. A varrónő hamarabb celt ér és kenyeret keres.*

Ha ezt a kutyabagosi oskolászéki tag mondja, hát ezen lehet mosolyogni is, bosszankodni is. De a magyar közoktatásügyek államtitkárja kukorékol így a Hold-utcai szemétdombról. Nem mondja azt, hogy Magyarországon a községek nem hajtják végre a kisdénevelésről szóló törvényt, tehát a kormányhatalom minden erejével rajta lesz, hogy kötelességük teljesítésére szorítsa őket s a leányok várjanak türelemmel, mert azt ők megteszik s akkor még kevés is lesz az óvónő . . . oh, nem ezt teszi! Hanem kergeti őket — a varrodába.

Ha azért tart fenn az állam óvónőképző intézeteket, hogy okleveles varrónői legyenek, akkor intézkedjék ömeltósága sürgősen arról, hogy a bluzkészítés módszertanát is adják ott elő, így legalább megfogadják a méltóságos tanácsot s lesz kenyere Magyarországon minden óvónőnek!

Katnászkodó tanítók. Az új véderőtörvény sok zavart okozott egy a tanítók, mint az iskolák viszonyain. Sokan fordulnak hozzánk fölvilágosításért, ezért a V. K. M. két legújabb rendeletének lényeges intézkedését itt adjuk.

Néptanítók póttartalékba helyezése. A honvédelmi miniszter a nyilvános elemi népiskoláknál rendszer alkalmazásában levő tanítók közül azokat, akik az új véderőtörvény életbelépése, 1912. évi július hó 7. napja előtt megneveltek vagy anyjukkal, esetleg egyéb nőrokonokkal alkalmaztatásuk helyén háztartást rendeztek be, az illető tanítók igazolt kérelmére hajlandó kivételesen póttartalékba helyezni. A kérvények a honvédelmi miniszterhez adandók be. Azoknak, akik csak ezután lesznek besorozva, a besorozás után s a fősolgabíró útján kell a kérvényt beadniok.

Néptanítók helyettesítési költségei. A vallás- és közoktatásügyi miniszter most kiadott rendelete szerint az egyéves önkéntesi minőségben tényleges szolgálatra bevonuló állami, községi, felekezeti és társulati elemi iskolai tanítók önkéntesi szolgálatauk alatt illetményeik élvezetében megmaradnak s a szolgálati év ugy az előmenetelnél, mint a nyugdíjazásnál beszámítandó. A 800-koronáig terjedhető helyettesítési költségeket azonban a bevonuló tanító viseli. Ez a költség az illetményekből arányosan levonandó, illetőleg levonható. Az állami, községi és társulati tanítók helyettesítése dolgában a kir. tanfelügyelő, a felekezeti tanítók helyettesítése dolgában az illetékes egyházi hatóság intézkedik.

Iskola a pásztorlakban. Csakis a vallás-erkölcs lovagjai tőrhetik azt a gyalázatot, hogy a fejletlen kisdédeket, akiket a törvény iskolajárásba kényszerít, egy akornál nem különb pásztorlakába zsúfolnak össze. Tótdióson nyitramegyei község római katolikus elemi iskolája van egy ilyen rozoga pásztorlakban elhelyezve. A járáros orvos a közigazgatási bizottság sürgős közbelépését követelte. Csak hogy a megye urainak s ennek az egész vallás-erkölcsi alapokon adminisztrált osztályuralomnak éppen az iskola képezi a legkisebb gondját. Tótdióson tehát továbbra is egy pásztorlakon fog dizszeni az Apponyi rendelte állami cimer.

Büszkének lehetünk rá!

Nagybánya szegényfoltja. A nagybányai elemi iskolában csilörtökön nem volt előadás. Hazaküldték a gyerekeket, mert a tanteremben fittelenül álltak a kályhák. A tanítók kijelen-

tették, hogy addig nem tanítanak, amíg a város nem szállít fát. Nagybányának óriási erdei vannak, de állítólag a rossz időjárás miatt nem tudtak elegendő famennyiséget beszerezni. Ez azonban nem mentség, ez csak növeli a gyalázatot s el kell csapni azt a tág lelkiismeretű közigazgatási apparátust, amely az iskolák fűtéséről sem képes gondoskodni.

A „Darwin” című népszerű természettudományi folyóirat december 15-iki karácsonyi száma a szokottnál is érdekesebb és változatosabb tartalommal jelent meg. Az első cikk Bölschenek egy mesteri csevegése az állatok időzékéről. Vekerdi Béla egy műkedvelő csillagász naplója alakjában adja elő egy távcső készítésének viszontagságait. Hosszabb cikk ismerteti azokat a kísérleteket, melyekkel a közönséges selymet akarják a pókok finom fonálával pótolni. „Óriások és törpék” címen Madzsar József számol be a kísérleti orvostudomány egyik újabb haladásáról.

Az igazán hézagpótló félhavi folyóiratot dr. Fülöp Zsigmond tanár szerkeszti. Előfizetési ára tanítók-nak félre 4 korona, kiadóhivatala Andrássy-út 60. szám alatt van. Mutatványszámot szívesen küldenek.

Törvény az analfabétákról. Az Északamerikai Egyesült Államok képviselőháza 178 szavazattal 52 ellen elfogadta az analfabétákról szóló új billt, amely kimondja, hogy az Egyesült Államokba nem vándorolhatnak be analfabéták. De viszont nem akadályozza meg azokat az oroszországi zsidóknak letelepedését, akiket valásuk miatt hazájukból kiűldöztek. Ilyen törvényeket hoznak egy szabad, demokratikus államban. A mi nemzeti uralmunk irtózik annak a gondolatától is, hogy a törvények szigorú végrehajtásával a dolgozó milliókat valahogy a legelemibb kulturához is hozzásegítse.

Gyermektanulmányi kongresszus lesz Budapesten a jövő év márciusában. Az előkészítő bizottság programjából közöljük a következő tudnivalókat: A) **Főtételek.** I. *Gyermektanulmány és pedagógia.* II. *Gyermektanulmány és orvosi tudomány.* III. *Gyermektanulmány és igazságszolgáltatás.* IV. *Gyermektanulmány és gyermekvédelem.* B) **Szakszerű tételek.** I. *A gyermek egyénisége és az egyéni nevelés.* 1. Az egyéni oktatás rendszerei az iskolában. 2. Egyéni jellemlapok az iskolában. 3. A tanulók osztályozása. 4. A tanulók orvosi vizsgálata. 5. A kiegészítő iskolák. 6. Az ideges gyermekek iskolái. II. *Az alkotó munka az iskolai nevelésben és oktatásban.* 1. Az alkotó munka pszichológiája. 2. Az alkotó munka és a társadalom. 3. Az alkotó munka oktatástana. 4. A kisdédek alaki foglalkoztatása. III. *A gyermekek erkölcsi világa.* 1. A gyermek erkölcsi élete. 2. Gyermektanulmány és gyermekirodalom. 3. A gyermek erkölcsi elzüllesztésének okai: a) Élettani s lélektani szempontból; b) Az elzüllesztés külső okai. C) *Demonstrációk.* Lélektani kísérleteknek, a kiállítás anyagának bemutatásai és magyarázatai. D) *A kongresszussal kapcsolatos kiállítás.* A kongresszuson megvitatott kérdések egy részét a gyermektanulmányi kiállítás világítja meg. A kiállítás a következő csoportokra oszlik: 1. Pszichológiai eszközkiállítás. 2. A tanulók orvosi vizsgálatára szolgáló eszközök kiállítása. 3. Az alkotó munka alkalmazása a kisdédeknél és az iskolában. 4. Gyermekirodalom és képeskönyvek kiállítása. 5. A modern nevelő iskolák bemutatása. A kongresszusi tagsági jelentkezések az előkészítő bizottság elnökehez, Nagy László tanítóképző-intézeti igazgatóhoz, Budapest, VIII., Üllői-út 16/B küldendők. Ugyaníde intézhető bármely irányú kérdésfelvetés. *Rendes tagsági díj* a Magyar Gyermektanulmányi Társaság tagjainak 3 korona, nem tagoknak 5 korona. *Vendégtagok*, akik egy előadói csoportot hallgatnak meg, 1 koronát fizetnek.

Az analfabéták száma a népszámlálás legújabb adatai szerint az egész magyar birodalomban csökkent. 1910-ben 11 millió 775 ezer egyén tudott írni-olvasni, ami az egész népességnek 56,4 százalékát, a hat éven fölülű népességnek pedig 66,7 százalékát teszi ki. A javulás tíz év alatt jelentékeny, mert 1900-ban az egész népességnek fele sení ismerte a betűt és a hat éven fölülű népességből 59,3 százalék volt betűismerő. Ha csak a Drávan-inneni Magyarországot vesszük tekintetbe, a helyzet még kedvezőbb, mert a hat éven fölülű népességnek alfabéta része 61,4 százalékról 68,7 százalékra nőtt, vagyis az analfabéták aránya több mint 7 százalékkal kevesbedett.

Közműveltség dolgában a városok járnak elől, hiszen a törvényhatósági jogú városok hat éven fölülű népességéből 85,4 százalék tud írni-olvasni, míg a vármegyékben csak 64,2 százalék. Vannak városaink, amelyekben alig van analfabéta. Sopronban például 5 százalék a fölött analfabéták száma, Budapesten 7,5 százalék, Pozsonyban, Székesfehérvárott, Győrött és Komáromban körülbelül csak minden tizedik ember analfabéta. A másik végletet, a városbeli műveltelenséget, Szabadka és

Zombor képviseli, amelyekben a betűt nem ismerők aránya nagyobb az országos átlagnál is. Azok a megyék, amelyekben a városok lakossága inkább ismeri a betűt, maguk is inkább haladnak az általános irni-olvasni tudás felé. Sopron- és Moson-megyékben 10 százaléknál alig több a fölött analfabéták száma. A dunántúli megyék javarésze, továbbá Esztergom, Hont, Pozsony, Gömör, Békés és Brassó megyékben az irni-olvasni tudók aránya szintén fölül van a 80 százalékon. A legtöbb analfabéta Erdélyben van és a Tisza balpartján: Mára-naros és Szolnokdomboka nem érik el a 80 százalékos arányt sem. Az egész magyar birodalomban a horvátországi Lika-Krbavamegyében van a legkevesebb irni-olvasni tudó, ott csak minden negyedik ember ismeri a betűvetés mesterségét.

Juris doktor. Igaza van, a Népt. Lapja ebben a csekélységnek látszó dologban is téved, vagy megtéveszt. Saskeőy József gyulavarsándi igazgató-tanító a budapesti egyetemen megszerezte a jogi doktorátust: derék dolog, ritka energiáról tanuskodó dolog és mi szívből kívánjuk, hogy Saskeőy kartársunk minél több hasznát lássa kiváló szorgalmának és kitalálásának. De a N. L. az esetet úgy állítja az olvasók elé, „mint annak bizonyítékát, hogy kitarással és buzgalommal a legmagasabb kvalifikációt is megszerezheti a tanító és így nyitva áll előtte az ut a haladásra”. Hát ez rossz-hiszemű beállítás. Először is: ezer tanító között jó, ha egy akad, akinek módja van iskolán kívül idejét vizsgálatokra való tanulással tölteni és akinek a megélhetésén kívül könyvekre és vizsgálati költségekre is jut pénze; a többi az iskolán kívül sokféle és súlyos robotot kénytelen végezni, hogy megszerezhesse a legzükségesebbeket. Másodsor: tízezer közül legföljebb *egynek* van olyan óriási energiája, aki az iskolai munkán és kenyérkereső mellékfoglalkozáson kívül még a tanár nélküli való tanulás súlyos munkáját is elbírja hosszú éveken keresztül. Harmadsor: nem azért választ és nem azért tanul meg az ember valamely mesterséget, hogy mikor már megtanulta, akkor csak úgy juthasson tisztességes megélhetéshez, ha nagy fáradtsággal új mesterséget tanul és a régitől elszakít; átkozott az a pálya, amelynek az a legboldogabb és legdicsebb munkása, aki onnan más pályára menekülhet... Negyedsor — és ez a legfontosabb — a népoktatás érdeke nem azt kívánja, hogy az átlagosnál nagyobb tehetségtelű és nagyobb energiájú néptanítók tehetségüket és energiájukat hosszú éveken keresztül új kvalifikáció szerzésére fordítsák és aztán kifáradva, megundorodva otthagyják a népiskolát; hanem azt kívánja, hogy a szolgálatába szegődött talentumok és energiák a népoktatás érdekében működjenek és érvényesüljenek. Tehát: tisztességes fizetést kell biztosítani minden tanítónak és sokféle előmenetelt, erkölcsi és anyagi elismerést a kiváló-babnak, tisztán a tanító oklevél és működés alapján... ezt kívánja a népoktatás érdeke. Aki pedig a tanítói energiákat és tehetségeket más kvalifikáció megszerzésére irányítja és azt mondja, hogy „így nyitva áll... az ut a haladásra”, az a népoktatásügynek rossz szolgálatot tesz, a tanítók figyelmét pedig a tisztességes fizetésrendezésről délibábokra irányítja. A tanítótól mi azt várjuk, hogy jó tanító és nem azt, hogy jó diák legyen.

Az első angol állatvédő. Nálunk és általában a kontinensen kevesen ismerik a nevét Erasmus Darwinnak, Charles Darwin nagyapjának, aki „Zoonomia” című 1793-ban megjelent művében a Lamarcktól terjesztett természetfelfogományt nézeteknek és így a későbbi „Darwinizmus”-nak volt egyik előharcosa. Írásai telve vannak azokkal a sejtésekkel, melyekből a híres unoka azután az életjelenségeknek és fejlődésüknek alapjait megalkotta. Bizonyos, hogy a nagyapa könyvét áhitattal lapozó Charles Darwin agyában a világosságot Lamarckkal együtt az Erasmus igéi keltették föl, melyek a családban tehát mintegy program-képpen öröklődtek.

Ez az első neves Darwin kiváló költő is volt; ihletet a természetből merített: legkiválóbb poétikus alkotása a „The botanic garden” című tanköltemény. Ugy tudományos, mint szépirodalmi munkálkodásának ma már azonban csak történeti becsé van. Amióta hazája, Anglia, legjobban tiszteli, az az állatvédelem érdekében kifejtett eredményes agitációja volt. Az állatok melegsívű patronusává történelmi tanulmányok tették: az inkvizíció borzalmairól szóló könyveket forgatta. Természetfelfogományos fölfogására jellemző, hogy a kiváltságos lénynek, a teremtés koronájának tartott emberben ő csak embert látott és elborzadt ama szörnyűségek olvasásán, amiket a lélek istentől kirendelt őrei, a szent inkvizítorok lélekjavítási célból az emberi testen elkövettek.

A rettenetes kínzások, kivégzések, az emberi test gyötrelmei ébresztették föl figyelmét az állatok iránt, melyeknek szervezete épp oly húsból-vérből, érző idegekből áll, mint az emberé. Hogy ma a kulturálatlan törvénykönyvei az állatok védelméről szóló paragrafusokat is tartalmaznak, abban elévülhetetlen érdemei vannak az Erasmus Darwin akkortájt rendkívül elterjedt emberséges agitációs iratainak. 1731 decemberben született. („Darwin”, XII. 15. számából.)

Dicsértessék. „Bazsó János tanuló Samosujkőfalun (Nógrád) községtől 4-5 kilométernyire levő Sátorosi kőbányában lakik. December 8-án, vasárnap istentiszteletre kellett volna a faluba begyalognia. Mert a kellemetlen időjárás miatt az istentiszteletet elmulasztotta, Deresik János plébános a kisfiu ruháját lehuzatta és bottal összevissza verte. „Dicsértessék...”

Szépen áll az állami tanítók ügye!

A közoktatásügyi miniszter az állami tanítóság árulóinak megtette a nagy szíveséget: megsemmisítette az áprilisi közgyűlés határozatait, elcsapta a megválasztott elnökséget és kinevezte ennek helyére a megbukott elnökséget. De nem az ő szép szemlékért tette, hanem számításból. Gondolta: a kinevezett elnökség mindenben a felső parancs szerint fog cselekedni. Igen ám, de hiba esett a számításban: az állami tanítók óriási elkeseredése valószínűleg kényszeríti a vezetőséget, hogy tegyen valamit. Azonkívül a kinevezett vezetőségben vannak jószándékú emberek is, akik bizonyára maguk is szeretnék jó munkát végezni a tanítóság érdekében. Csakhogy nem tudják a módját, vagy pedig vakon indulnak egyes furfangos spekulánsok tanácsa után. Így történt, hogy *üres és haszontalan fenyegetődzéssel* akarták megijeszteni a kormányt: kimondták, hogy ha karácsony előtt nem nyújtja be a fizetésrendezésről szóló törvényjavaslatot, hát akkor... akkor... elmennek a legfelsőbb király elé, ha kell, térdenesuszva, hanem a just mégsem hagyják. Mert ha a tanítónak nincs jussa a fölállított követelésekhez, de van a *tartalékos tisztnek*, amivé őt az új véderőtörvény előléptette. A *tartalékos tiszt* rang társadalmi tekintélyének biztosítékát tehát *őfelségétől*, ugyis mint legfelsőbb hadúról.

A naiv, öreg fiúk, mielőtt elmennének a jó öreg király bácsihoz, hogy parancsoljon rá a gonosz Teleszky bácsira, meg a Tisza Pista bácsira, hogy adják meg a tisztességes fizetést... a naiv, öreg fiúk előbb próbálták meg egyet: a régi recept szerint deputációvá alakultak és nagy akcióra léptek, amiről ékesen szól az alábbi tudósítás:

Az Állami Tanítók Országos Egyesületének választmányja a képviselőkhöz és a főrendekhez kérelemmel fordult, amelyben az állami tanítók fizetésrendezésére és nyugdíjnyújtásra vonatkozólag a következő jogos kívánásait adták elő:

A tanítói fizetéseket illetően: az állami tanítóság is az 1893. évi IV. t.-c. és ezt követően az állami tisztviselői fizetést biztosító többi törvények és rendeletek hatálya alá vonva és megharmadolva beosztatik a XI., X. és IX. fizetési osztályokba és pedig az összes szolgálati évek teljes beszámításával. Nehogy azután ez a rendezés szerzett jogokat is megsemmisíthesse: a) hagyassék meg az eddigi ötvenes korpótlék, amit különben az 1893. évi IV. t.-c. 6. §-a is biztosít; b) hagyassék meg a fővároskörnyéki, kolozsvári és fűmői állami tanítók eddigi működési (drágasági) pótléka; c) hagyassék meg a családi pótlék; d) tanító és tanítónő között semmiféle díjazásban különbség ne tétessék; e) végül az igazgatói díjak méltányosabban rendeztessenek. *A nyugdíjviszonyokat illetően:* az állami tanítóság vételessé ki a tanítói nyugdíjalap kötelekéből és a most megalkotandó új nyugdíjtörvény hatálya alá vonva, tétessék át az összes állami tisztviselők közös nyugdíjintézményébe, mely intézkedés által nemcsak az állami tanítóság jogos igényei elégtétellek ki közmegegyezéssel, hanem a tanítói nyugdíjalap is megmenekül a fenyegető esőtől és kielégítően szolgálhatja tovább igazi célját, a nem állami tanítók nyugdíjigényeinek a biztosítását.

Ezeket a kívánásokat vitte el a deputáció elsőbbséggel a nemzeti munkapárt elé. A miniszter kinevezte tanítóvezérek egy keserű tapasztalattal lettek ezuttal gazdagabbak: a tanító még akkor sem kellemes a munkapárti uraknak, ha szolgálatkész és alázatos.

Először a közoktatásügyi miniszter fogadta és a szokott biztatásokkal akarta lecsendesíteni a küldöttséget. Mint hogy a miniszter konkrét ígéretet nem tett, a küldöttség a munkapárt elnökségét kereste. Az elnökség nevében báró Dániel Ernő fogadta a tanítókat. Blazsik Mihály tudomására adta a munkapárt elnökségének a választmány határozatát, hogy a kormány halogatása ellen a *kirdlyndél keresnek orvoslást*. Dániel báró szintén üres szavakkal igyekezett megnyugtani, lecsillapítani a háborgó kedélyeket és türelemre intette a tanítókat. A Dániel mellett asszisztáló ur, báró Vojnits, mikor az arcokról azt olvasta le, hogy a lelküzettségük üres szavakból éppen az ellenkező hatást teszik, éles szavakban fakadt ki a tanítóság ellen s azt mondotta, hogy a tanítóságnak *nincsen joga türelmetlennedni*; köszönjék meg azt is, ha a kormány valamikor egyáltalán foglalkozik az ügyükkel s *többé ne is alkalmazkodjanak*. S otthagya a küldöttséget, eltávozott.

Az a hang, amellyel a tanítókat a munkapártban fogadták, a tanítói mozgalom történetében ismeretlen.

E gorombaságokra gróf Tisza István is szép hastromot rakott. „Hogy a dolog most halasztást szenvedett, annak — úgy tudja — az az oka, hogy a kultuszminiszter igyekezett minél jobb megoldást keresni. Biztosítja az állami tanító-

ságot jóindulatáról és igéri, hogy a gyors letárgyalás érdekében mindent el fog követni.”

Lukács László miniszterelnök szerint a kormány a legjobb indulattal igyekszik kielégíteni a törvényjavaslatban a tanítóság *jogos* kívánásait. Ezért hiszi, hogy azoknak, akik *tulzott követeléseket nem támasztanak*, óhajtsa teljes mértékben ki lesz elégitve. Azt hiszi, hogy ezek a kijelentések alkalmasak az állami tanítóság megnyugtására.

Tehát a mungónépségtől nem lehet tisztességes fizetésrendezést kicsikarni és így Blazsikék most már megválthatják a féljegyét *Bécsbe*.

De hát hiszi-e csak egy is közülük, hogy ilyen naiv fenyegetéssel célt érnek?...

Ha akad közöttük olyan jámborhitű ember, azt majd szépen észretérítik az események. Majd meglátja, hogy a jó király bácsi nem csapja el a tanítók kedvéért azt a csúf Teleszkyt meg a gonosz Zichyt és Tiszát és hogy ezek az urak — támogatva az egész kormányparttól — olyan fizetésrendezést csinálnak, amilyent ők akarnak. Ráadásul pedig — ahogy Zichy megígérte a főrendiházban — kapunk olyan szolgálati pragmatikát, amelynek értelmében rövid úton elcsaphatnak bennünket, ha ki merjük nyitni a száunkat. Ugy bizony!

Tehát nem lesz megharmadolás, nem lesz korpótlék, de a kancsuka ott suhog majd a fejünk fölött, mert egyik fizetési osztályból a másikba csak tanfolygyelűi javaslat alapján fognak bennünket kinevezni.

Ha ezt a szándékát Zichy János végrehajtja, földulja az egész tanítóság nyugalmát és olyan országos lázadást támaszt, amelynek következményeiért alig vállalhatja a felelősséget.

Ezért titkolják olyan nagyon a terveiket a Hold-utcai urak.

Hát tisztelt vezetőség, a királlyal való fenyegetődzés: bodzafapuska. Még annyit sem ér, mint a passzív rezisztencia, pedig ez már csak vajmi keveset ér. De van *egy* fenyegetés, amely *hat*, hogyha valóra váltjuk. És pedig ez: Intenzív tanítást foglaltatni az iskolában és az iskolán kívül; nem fogjuk többé az uralkodó osztálynak kedvező hazugságokat tanítani, hanem csak a szinigazságot. Hadat üzenünk a babonának, a hiszekegyességnek, az igénytelenségnek. A progresszív eszméket fogjuk szolgálni és azokat fogjuk terjeszteni a nép között is... Ezt kell elhatározni és végre is hajtani.

Pardon, tulságos komolyan vettem az én mélyen tisztelt kinevezett vezéreimet. Egy „előkelő” ujságban olvastam ezt az érdekes hírt:

Az Állami Tanítók Országos Egyesületének választmányja *keddi* üléséből héttagú bizottságot küldött ki a fizetésrendezés érdekében hozott határozatainak végrehajtására. Ez a hetes bizottság már megvitatta teendőit és *örömmel állapította meg, hogy a tanítók összessége mellett van*. Abban állapotban még, hogy a kultuszminiszternek, a miniszterelnöknek és a képviselőkhöz elnöknek *megnyugtató* kijelentései után a bizottság csak a jövő év februárjában viszi a királyhoz az állami tanítóság kérését. (A fizetésrendezés mielőbb való megvalósítása érdekében a Tanítóegyesület Országos Szövetsége is akcióra lépett és az elnökség e hónap 30-ára egybehívta a szövetség igazgatóságát, hogy a fizetésrendezés dolgában megvitassák a szükséges lépéseket és a társadalom támogatásával elérjék régi óhajtsukat.)

Hát rendben van. Az én igen tisztelt kinevezett vezetőségem eldobta a bodzafapuskáját és most fegyvertelenül — vagyis a maga szomorú, reális valóságában — áll előttünk. A király bácsihoz majd februárban megyen, vagyis akkor, amikor már a nyomoruságos fizetésrendezésből a mungók törvényt csináltak. Jobb is így, legalább megkímélik a tanítóságot egy csunya blamáztól. De jellemző, nagyon jellemző, hogy mélyen tisztelt vezéreim egyszer kieszeltek egy nagyszerű (!), bátor (!) cselekvést, aztán úgy megijedtek a maguk bátorságától, hogy...

Vagy talán az a csunya Zichy bácsi rájuk ripakodott, hogy: Mars haza, ti rossz fiúk!?

Pestvidéki állami tanító.

„Az Uj Iskola felé.”

Egy figyelemreméltó könyv jelent meg a könyvpiacra. *Dr. Rózsa Ignác* fővárosi tanító „Uj Iskola felé” című munkája. A csinos kiállítású kötet tulajdonképpen összegyűjtése azoknak a tanügyi és tanügypolitikai tanulmányoknak, amelyek szorgalmas kartársunktól eddig különböző lapokban és folyóiratokban megjelentek.

Az iskola szeretetének melege, a természetfelfogományos világnézet megváltó erejébe vetett mélyeséges bizalom, merész témák bátor kezelése,

szép megállapítások, tekintélyes adag liberalizmus és egy csöpp szocializmus jellemzi a kötet tartalmát.

A könyvben tárgyalt témák mélyen bekapcsolódnak a népiskola ideológiájába. A mesék, a hazaszeretetre és az emberszeretetre való nevelés, a történettanítás szelleme, az erkölcstan tanítása stb. a népiskola ideológiájának legfontosabb problémáit hordozzák magukban. A könyv többi része az iskolának társadalmi vonatkozásait vizsgálja. Ezek közül legközelebb érintenek bennünket „A tanítók politikai magatartása” című fejezetnek szép és tiszta meglátással írt fejtetősei.

De tartunk rendet! A szerző művének alapkövét az előszóban helyezi el. Ez az alap a természettudományos nevelés elve. Erre építi föl a jövő iskoláját.

Kár, hogy a természettudományos világnézet konzekvenciáit nem mindig vonja le. Így pl. a történettanítást az új iskolában is az u. n. történeti idealizmus jegyében rendezni be. A jó öreg Géliusz fog ezután is vigyázni ránk. Ha Rózsa Ignác a természettudományos világnézet konzekvenciáját a történettanítást illetően is levonta volna, ezek a konzekvenciák elvezették volna őt a történelmi materializmushoz. Ez megövtá volna őt több jelentékeny tévedéstől. Így pl. a tőkés és munkás közötti viszonyt Rózsa Ignác egészen rendénvalónak mondja. A munkásosztálynak a tőkés által való kizsákmányolását erkölcsösnek tekinti (L. 65. l.). A tévedés nyilvánvalólag onnan van, hogy Rózsa Ignác a kapitalizmust a természetes fejlődés eredményének tekinti, holott az a társadalmi fejlődés eredménye.

A történelmi materializmus elveinek alkalmazása megövtá volna szerzőnk az irodalmi és esztétikai nevelés tulbecsülésétől és ilyenfajta naiv megállapításoktól: „az igazság és hamisság között még nem szűnt meg a harc és néha (?) a hamisság kerekedik felül.” Az iskolai irodalom és esztétika régi ideológiák konzerválója, forradalmi indulatok altatója; eszköz az uralkodó osztály kezében a föltörökő osztályok lefegyverzésére. Történelem, irodalom, esztétika az uralkodó osztály kezében a passzivitásra nevelés jól bevált eszközei; forradalmi akarások magzatellajói.

Érdekes a szerzőnek a meséről való fölfogása (1. f.). — A beszéd és értelemgyakorlat tárgyalásánál (2. f.) kifejtett szempontjai igen figyelemre méltók. Az anyag megválasztása és elrendezése igen sikertelt. Az erkölcsi vonatkozások kikapcsolása és az erkölcs külön tárgyként tanítása az intellektualizmus fontos követelménye. Ezen fejezetet illusztrálja legélelénkebben a szerző intencióit. — A nemi fölvilágosításról szóló fejtegetései (7. f.) kiméretlenül leszámolnak sok szemérmes elfogultsággal és beteges erkölcsi fölfogásokkal. — Az erkölcstan tanításáról szóló fejezetből sajnálattal nélkülözzük az emberi szolidaritás nagy erkölcsi értékének és hatásainak méltatását. — A tanítóképzés reformja és az utána következő fejezetben (13—14. f.) szemlét tart a tanítóknak a tanítóképzés emelésére irányuló mozgalmi föllött.

Rózsa Ignác könyvének legszebb fejezete az, amely a tanító politikai magatartását fejtegeti. Ez a fejezet bővelkedik a tiszta látással és lendüléssel megírt részletekben. Egyik-másik része aktualitásánál fogva kikivánkozik a könyv komoly lapjairól, hogy egy újság frissen mozgó levelein vigye tovább a világosságot. Ime egy pár részlet:

„A tanítónak éreznie kell, hogy az ő jövője a nép politikai és gazdasági fölzsabadításával lesz művelt emberhez méltó. Addig csak toldozzák-földozzák a tanító helyzetét, mert igazi népkultúrának nem lévén szükség, nem is engedik, hogy a tanító a művelt középosztály egyéb tagjaival egyenlő gazdasági helyzetben legyen” (161. oldal). . . . Bárhogy forgassuk is a dolgokat, nem lehet elzárkózunk az elől a fölfogás elől, hogy a magyar tanító szármalmas anyagi nyomorúságának forrását ugyanott kell keresnünk, ahol a kivándorlását s az ország gazdasági hanyatlását. Abban a körülményben tudniillik, hogy Magyarországon gazdasági, társadalmi és politikai életének vezetése nem a polgári osztály, hanem a nagybirtokos osztály és a nemesség kezében van.” (164. oldal). . . . Csak az általános, titkos választójog államát, csak a nép akaratára támaszkodó demokratikus szellemű kormányzatot tekinthetünk olyan iskolai hatóságoknak, mely a mi viszonyaink között a modern igényeknek megfelel.” (165. oldal). . . . Addig, míg egy olyan igazi népképviselőt össze nem ül a dunaparti palotában, mely a népválasztást, az intenzív szellemi kultúrát, mint a gazdasági kultúra egyik hatalmas emeltyűjét, az ország legvitalisabb érdekeinek tartja, gyökeres javulást nem remélhetünk és az értelmiségi középosztály legszármalmas-

méltóbb tagja a magyar tanító maradjon. Ha a magyar tanító helyzetét gyökeresen megváltoztatni akarja, politikája alfájának, megomegájának az általános, titkos, községenkénti választójogot tekintse.” (165. oldal.)

A hazafiság és nemzetköziségéről szóló fejezetében szép díszítéssel találkozunk, melyek sürűn előforduló fogalmi zavarokat tisztáznak a tanító számára. Bizonyítja, hogy „a legizőbb hazafiság lakozhatik azon kebelben, mely nemzetközi eszmékért hevül.” (167. oldal.)

A könyv olvasását gazdag eszmei tartalmán kívül világos nyelvezete, kellemes és eleven stílusa teszi élvezetessé. A szép kiállítású könyv ára 4 korona.

Melegen ajánljuk kartársaink figyelmébe.

A Pedagógiumról.

Ez évi 22. számunkban részletesen beszámoltunk azokról a bajokról és botrányokról, amelyek a polgáriskolai és tanítóképzési tanárképzésben nemrég előfordultak. Cikkünk mindenféle nagy hullámokat vetett.

Siegescu József, egyetemi tanár s országgyűlési képviselő, a szörb szivű vizsgálóbiztos, hozzá teljesen méltó módon lött reánk vissza. Egy szóval sem mondta, vagy írta, hogy tévedtünk, vagy nem igazat mondtunk felőle; oh! nem. Egy Siegescu nem törődik aféle kicsiségekkel, mint az igazság, vagy az emberi jog. Ő egyszerűen, mint Napoleon, kardjára csap s a munkapártjának rendőri fölügyelet alatt működő zug-parlamentjében követeli a mi megrendszabályoztatásunkat. Hát csak követelje.

A Pedagógium ifjúságának hangulatát egy hozzánk intézett levél így festi le: „Ujjongtunk örömlünkben, hogy végre valaki le merete rántani a Pedagógiumról a sok szennyet takaró leplet. A cikk hatása itt bámulatos volt. Vámgel... többé már áttekintélyt sem tudja, soha visszaállítani. A névsorban nem említett tanárok meg begyulladtak s mindenik magát véltve spiclinek, me-tegetődztek. Azt azonban sajnáltuk s nem is helyeseltük, hogy Herrmann tanár urat nem tettett a gyanu alól kivenni, mert ő bizony az ifjúságnak is, a polgáriskolai tanárságnak is derék barátja... Az Uj Korszak még egy, egyetlenegy dologban tévedett, azt t. i. tévesen állította, hogy Vámgel abban a különben rendkívül csunya, egyetemi veszekedésben a szolga ütötte arcul. (Készséggel igazítottuk helyre e tévedést, amire más oldalról is figyelmestettek bennünket. Szerk.)... Az egész ifjúság a legmélyebb köszönetét és halálját fejezi ki az Uj Korszaknak bátor föllépéséért.”

A polgáriskolai tanárság közvéleményét a budapest-székesi városi zugló polgári lednyiskola testülete provokálta két indítványával, amelyeket hozzájárulás céljából megküldött az ország valamennyi polgáriskolájának. Ezekben az Orsz. Polgáris. Egyesület dec. 28-án tartandó választmányának az előfordult esetekre hivatkozva, azt indítványozták, hogy a választmány

a) a legközelebbi akár rendes, akár rendkívüli közgyűlés napirendjére első helyen tűzze ki a polgáriskolai tanárképzés ügyét, jelölje ki a kérdés előadóit s gondoskodjék a státusnak előzetes, megfelelő tájékoztatásáról, hogy legelső közgyűlésünk kimerítő, határozott és kivitelre alkalmas javaslatok felől tanácskozhasson és dönt-hessen;

b) sürgős előterjesztéssel forduljon a vallás-és közoktatásügyi m. kir. minisztériumhoz és a neveléstudomány elveire, valamint az iskolaigazgatás gyakorlati tapasztalataira támaszkodva, kérje meg a magas minisztériumot, hogy a Pedagógium és az Erzsébet nőiskola tanártestületei számára ez intézetek nevelési, oktatási és igazgatási ügyeire nézve a főiskolai autonómiát mennél előbb méltóztassék megadni.

Ezekhez az indítványokhoz való hozzájárulását eddig 1151 polgáriskolai tanár jelentette be írásban, ami egymagában is mutatja, hogy a legközelebbiből érdekeltek, akik maguk is ezekből az intézetekből kerültek ki, mennyire szükségesnek és sürgősnek találják a tervezett gyökeres reformot.

A Budapesti polgáriskolai tanárok köre különben december 19-én tartott évi közgyűlésén több izgatott és keserű felszólalás után egyhangu határozattal szintén magáévá tette ezeket az indítványokat. A tanárság hangulatát jellemzi még az egyik tekintélyes felszólalónak az a kívánsága, hogy amennyiben a tervezett gyökeres reformokat bámi okból nem lehetne keresztülvinni, az esetben kérje az egyesület a mai polgáriskolai tanárképzők fölösztatását.

Ugy látszik tehát, hogy mi ez ügyben megtettük kötelességünket.

Van-e társadalmi haladás?*

Írta: Jászai Oszkár.

(Folytatás.)

5. A technikai haladás eredményeként a világ gazdasági termelése hihetetlenül meggyarapodott s napról-napra ocsóbbá válik, a monopóliumoknak s egyéb csereellenes maradványoknak minden múlt zavarára dacára. John Stuart Mill megállapítása azóta csak nyert kiterjedésben és jelentőségben. „Egyedül a Nagybritanniából évente exportált tőke mennyisége valószínűleg fölülmulja az ókor kereskedelmi köztársasága leggazdagabbikának összes gazdagságát.”* Soha a világ ilyen pontos és finom munkamegosztással nem dolgozott, mint ma s minden illetékes kutató egy annak hangsúlyozásában, hogy ezt a termelést szinte elképzelhetetlen mértékben fokozhatnók a társadalmi szervezet megfelelő átalakítása által.

6. Ugyanaz a technikai fejlődés az ember testi és lelki mozgási képességét olyan mértékben megnövelte, mely mellett joggal beszélnek a tér és az idő legyőzéséről. Ezzel a minden más kort messze túlszárnyaló helyváltozási és időmegrövidítési képességünkkel, mérhetetlen testi és lelki energia szabadult föl, mely szinte még egy nemzedékkel azelőtt a megmerevedett mozdulatlanúság és a magán segíteni nem képes helyhez kötöttség rettenetes láncait viselte.

7. Ezen testi és lelki fölzsabadulás kísérő jelensége a közjogi kényszeren alapuló munkaszervezet (rabszolgaság, jobbágyosság) fölborulása, a törvényelőtti egyenlőség és a politikai egyenlőség elismerése, melyeket ugyan még a hatalmi és a gazdasági erőknél szerfölött egyenlőtlen elosztása gyakran illuzóriussá tesz, de amelyek mégis olyan széleskörű néptömegek aktív részvételét biztosítják az állam életében, amire az eddigi történelemben példa nem volt s aminek elkerülhetetlen következménye a politikai és gazdasági hatalomban való egyre szélesebb körű részesedés.

8. Ezekkel az eddig említett tényekkel karöltve egy szélesebb népkultúra első konylabb kezdeteivel találkozunk a világtörténelemben a kötelező népoktatás s a napi sajtónak eddig egyedülálló kifejlődése alapján.

A fölvilágosodásnak munkája szüntelenül erősödőben van s a haladás ritmusa nemzedékről-nemzedékre szemlélatomást gyorsul. Nem ismerek lelki tény, melynek nagyobb jelentősége volna a haladás szempontjából.

9. Horderejében nem kevésbé jelentőségteljes mai kulturánknak egy további egyetlen ténye. A nőmozgalom, mint tömegmozgalom, a nőnek a társadalmi munkamegosztásban való részvételét jelenti egyrészt, másrészt azt a törekvést, hogy morális egyenlőségét megövtá s kifejlessze a férfi uralma alól való gazdasági és politikai emancipációja alapján.

Ez a törekvés a szocializmussal vetekedő jelentőségű mozgalom s a nemi fölzsabadulás, a nemi kiválasztás teljes szabadsága reményével bíztat, ami a legalapvetőbb eugénikai követelmény. A gazdasági termelés nagyszerű fokozása mellett egyszers mind ez a mozgalom a legdöntőbb lépés a nemi élet rettenetes nyomorának orvoslása s egy tisztultabb magán- és közéleti moralitás létrehozatala irányában.

10. Kulturánk egy további egyetlen ténye, melynek jelentőségét alig lehet tulbecsülni, az, amit a zseni-termelés föltételei megjavulásának szeretnék elnevezni. Mióta Odin melyreható vizsgálataiból a nevelés és a gazdasági környezetnek döntő szerepét ismerjük a kivételes emberi tehetségek kialakulásában: lehetlen észre nem venni, hogy nyugati kulturánk egyre nagyobb mértékben és szélesebb kiterjedésben nyújtja ezeket a föltételeket. Az egyik, mint láttuk, az elemi, közép és felső oktatásnak olyan mérvű kiépítése, amihez hasonló eddig nem volt a földön. A másik a szorosán vett tudományos munka nagyszerű organizációja.

11. Emez egyetlen gazdasági, technikai, jogi és politikai tényekkel karöltve a társadalom erkölcsi szervezete is rendkívüli változásokon ment keresztül. Ha az erkölcsi haladás úgy értelmezzük hogy az emberi természetet helyes lényegében jobb lett-e, békésebb, humánusabb, igazságszeretőbb, összeműködésre képesebb, egyszóval altruistább-e? akkor lehetnek jogos kételyek ebben az irányban.

* Civilisation, Dissertations and Discussions. London, 1859 I. k., 169. l.

De ha a kérdést így vetjük fel: a modern társadalmi állapotok több békét, humanitást, igazságszeretetet, összeműködési képességet, egy szóval a kanti társadalmi eszményhez való közeledést hozták-e létre: lehetetlen nem igennel válaszolni erre a kérdésre, még annak is, aki legbelsőbb erkölcsi szerkezetünk változatlanágában hisz. Azokkal tartok, akik azt hiszik, hogy ama vérengző és embertelen bűnök legtöbbjét, melyek ugyszólván az ókori és a középkori történelem minden lapját beszennyezték, kiirtotta magából a nyugateurópai civilizáció a saját összeműködési területén s ezen a területen belül a humanitásnak, a társadalmi szolidaritásnak s a fegyelmezett együttműködésnek olyan tömege él, aminőt egyetlen előző történelmi korszak nem ismert. Ha tudjuk, például, hogy az inkvizíció az 1471. és 1781. évek közö három század alatt egymagában Spanyolországban évenként ezer embert végeztetett ki vagy vettetett börtönbe... hogy Olaszországban még rosszabbak voltak a viszonyok, míg Franciaországban a XVII. század folyamán három vagy négyezer protestáns veszett el börtönben, a gályákon és a vérpádon;* ha emlékeztünkbe idézzük, hogy a középkori diplomácia állandóan a tör, a méreg és az orvgyilkosok rendszerével dolgozott s a királyi trónokon a testvérgyilkosságok napirenden voltak; ha meggondoljuk, hogy „csak néhány századdal ezelőtt azok a fajok, amelyek Laplace, Goethét, Newtont és Linnét produkálták, harcok barbárok voltak, sátrakban éltek, nyilakkal és lándzsákkal harcoltak, az Isten nevében egymást szüntelenül gyilkolók és gyűlölők;” s ha mindezzel mai kriminalitásunkat s a mai összeműködési képességünket hasonlítjuk össze: alig hiszem, hogy ilyen óriási környezeti változásoknak a jellemet formáló erejét kétségbe lehetne vonni s el lehetne zárkózni Spencer optimizmusától, hogy „az, amire a legjobb emberi természet képes, az általában az emberi természet elérhető képességén belül van“.

12. Végül nyugati kulturánknak az emberi haladást kétségtelenül előrevivő termékei közül a *szociológiai előrelátásnak* fejlődő tudományát is föl-sorolnám, mely a társadalmi kauzalitásnak minden eddigi korét messze fölülmuló ismeretével és a népszuverenitásnak az egész ókori és középkori politikát fölforgató célkitűzéseivel azzal a reménnyel bíztat, hogy valaha szociológiai tudásunkat épp úgy fogjuk értékesíteni a társadalmi energiáknak céljainknak megfelelő befolyásolására, mint ahogy a természettudományok eredményeit felhasználjuk a kültermészetnek érdekeinket szolgáló módosítására.

Azt hiszem, hogy a nyugati civilizációnknak ezek a *sui generis* tényei tagadhatatlanul a haladás munkáját szolgálják. Szabad-e ebből arra következtetni, hogy mai kulturánk nagyobb emberi boldogságot nyújt, mint az összes elmúlt koroké? Még a kultura vezető államaira nézve sem mernék föltétlenül igennel válaszolni erre a kérdésre. Ellenkezésképp azt hiszem, hogy néhány különösen kedvező körülmények között élő s az európai kultura bontó hatásától szabad maradt vad törzsekben az egészség, a vidám és változatos munka, az álm és a nemi ösztön kielégítésének, valamint a játék szabadságának több föltétele volt meg, mint nagy városaink tanulatlan gyári munkásainak száz-czereiben. Azt is hiszem, hogy néhány középkori városi reszpublika, avagy ama parasztság, mely a feudális világgal szemben szabadságát megoltalmazni képes volt, legalább is fejlődésük szerencsésőbb napjaiban, az emberi boldogság nagyobb tömegét élvezték, mint az ir paraszt az angol földtörvények előtt, avagy Magyarországnak mai szegény és elmaradt városi polgársága, vagy az elnyomott kisparaszt és földnélküli mezőgazdasági munkásoktól Európa legtöbb államában. S az ilyen összehasonlításokat könnyű volna még gyarapítani mai kulturánk rovására. Mégis nem az extrémeket, hanem a nagy átlagot véve azt hiszem, hogy az átlagember boldogsági mérlege Nyugateurópa legfejlettebb országaiban emelkedőben van.

Mindez azonban, ismétlem, ama célkitűzés szempontjából, mely a haladás problémájának lényege,

*Alfred Russel Wallace: Az emberi haladás a múltban és a jövőben. Huszadik Század, III. kötet. 1901. 4. l.

**Lester F. Ward: Applied Sociology. Boston, 1901. 449. l.

meglehetősen közömbös. A fontos, a cselekvésünket joggal irányító szempont, mely vizsgálatainkból, úgy vélem, elegendő pontossággal domborodik ki, hogy a haladás eszméje nem közképes utópia, nem szellemeskedő relativitás, hanem a társadalmi akció joggal kitűzött eszménye, amelynek megvalósításához szükséges eszközök egyre gazdagabb mértékben állnak rendelkezésére.

Többtermelés.

Irta Dániel Arnold.

(Folytatás és vége.)

II. Alkalmask-e természeti viszonyaink a modern, intenzív földművelésre?

Halljuk nem egyszer, hogy a mainál lényegesen intenzívebb földművelés nem lehetséges nálunk, mert a klímánk nem elég nedves, sőt a földünk sem alkalmas — sajátos alkatánál fogva — magasabbrendű gazdálkodásra. Ha igaz volna, hogy földművelésünk nem haladhat: akkor Magyarország sorsa fölött kétségbe kellene esnünk. Szerencsére a fenti két ellenvetés nem valami nagy mértékben fedi a tényeket. Mivel azonban gyakran találkozunk velük: tekintsük át röviden a valóságos helyzetet és győződjünk meg, minő lehetőségek nyílnak — a természeti viszonyokból kiindulva — mezőgazdaságunk fejlesztésére.

Magyarország talajviszonyai vidékek szerint a következő képet mutatják: a Nagy Alföld északkeleti és északnyugati része többnyire homokföld, részben futóhomok, amelyet dél és kelet felé az Alföld legelterjedtebb földneve, a termékeny lösz vagy inkább löszszerű vályog vált föl; a löszterületbe a Tisza mentén, főleg balpartján, dus, fekete áradványi föld ékelődik. A délvidéket rendkívül termékeny humuszos fekete agyagföld jellemzi. Helyenként, kisebb foltokon többé-kevésbé szikes a föld, de intenzív kulturára alkalmatlannak csak az erősebben szikes talajt lehet tekintenünk és még ezt is meg lehet javítani öntözéssel. Legnagyobb részében az Alföld talaja termékeny és emellett mélyretergű, ami fontos a modern intenzív üzem szempontjából, mely megkívánja többéves időközökben egyszer-egyszer a föld 25—35 centiméter mélyen való fölshántását. Az altalaj finom homok, ugyszólván az egész Alföld alatt.

A dunántúli dombvidéken szintén gyakori a löszszerű vályogtalaj; a föld minősége itt nagyon változó, de általában a mérsékelt égöv összes növényeit eredményesen lehet rajta termelni. Hasonlóak a viszonyok az északi felföldek alacsonyabb részein, hol a vályog az uralkodó talajnem. Erdély talajviszonyai — átlagukban — szintén nem rosszak. Csak egy vidéke van az országnak, melynek földje intenzívebb művelésre nagyrésztben alkalmatlan: a Kis Alföld ez, itt az altalaj nagyobbra kavics, mely a nedvességet könnyen áttereszti, úgy hogy ez könnyen alászivárog a termőrétegből, mely aztán kiszárad. De ez a rossz altalaj sem az egész Kis Alföldet jellemzi, hanem csupán a középrészét, főleg a Csallóközt; a lapály déli része már jobb talaju, északi és nyugati része pedig éppen az ország legjobban termő vidékei közé tartozik. És még a kavicsvidéken sincs mindenütt kizárva a kiadósabb gazdálkodás; sok helyen a kavicsot vastag lösz- és humuszréteg borítja s ilyen helyeken a rossz altalaj dacára is kielégítően lehet gazdálkodni. Mivel a Kis Alföld egészben véve nem több, mint 6%-a az ország területének, mivel továbbá a Nagy Alföldön a rossz minőségű homok- és sziklatalaj nem teszi ki az egész terület egyhatodát s az ország egyéb vidékeinek talaja is nagyjára jó, vagy legalább közepes: szemmel látható, hogy országos átlagban a föld legnagyobb része alkalmas a modern gazdálkodás céljaira és csak egy kis része az, amely alkalmatlan.

Nem is annyira talajunk minősége az, amire hivatkozni szoktak, mint az intenzív földművelés akadályára, hanem inkább az éghajlat, amely, ahogy mondani szokták, sokkal szárazabb és megbízhatatlanabb, semhogy alatta a maitól lényegesen eltérő gazdálkodást lehetne folytatni.

Magyarország éghajlata átlag 2° Celsiusszal melegebb, mint földrajzi fekvésétől várni lehetne.

„Mondhatjuk, hogy hazánk átlagosan mindenütt és minden évszakban melegebb az ugyanazon földrajzi szélesség alatt fekvő területeknél.“ (Róna, Magyarország éghajlata. 6. old.)

Ennek a körülménynek lehet köszönni, hogy a tengeri, szőlő, barack, dinnye, paradicsom és más

melegkedvelő növények az ország legnagyobb részében teljes termést hoznak, ami nagyban képes emelni mezőgazdasági termelésünk változatosságát és jövedelmezőségét.

A hőmérsékleti viszonyok tehát nagyon kedvezőek. Kevésbé lehet ezt elmondani a nedvességi viszonyokról, melyek azonban sehol sem oly kedvezőtlenek, hogy modern eszközökkel ne lehetne intenzív földművelést folytatni.

Ami t. i. magát a csapadék átlagos évi mennyiségét illeti: a viszonyok nemhogy kedvezőtlenek, de határozottan kedvezőeknek volnának mondhatók. Mert az ország területének négy ötödrésze 600 milliméteren felüli, tehát elég bő csapadékban részesül; csak egy ötödrésze nem kap több csapadékot, mint 500—600 millimétert; — ám ez sem olyan csekély mennyiség, hogy ne volna teljesen elegendő az intenzív földművelés céljaira. Csehországnak és a vele határos Közép-Németországnak van több olyan vidéke, ahol 500 millimétert sem tesz ki az átlagos évi csapadék s e vidékeken a legkitünőbb modern, intenzív gazdálkodás folyik.

Nálunk azonban a csapadék évi eloszlása egészen sajátos. Az ideális az volna, hogy amikor legnagyobb a meleg — nyár derekán — akkor essék a legtöbb eső, mert a meleg sok nedvességet párologtat el, tehát sokat is kell pótolni. Ámde a mi nyarunk első fele esős, második fele már szárazabb, úgy oszolván el a nyári csapadék, hogy három ötöde májusra és júniusra jut és csak két ötöde júliusra és augusztusra.

Alföldjeinken egy kissé ellensúlyozza ugyan az elpárolgást a bőséges éjjeli harmat; mindamellett általános szabály az ország alacsonyabb domb- és síkvidékein, hogy a nyár második felének csapadéka a nagy hőség és az erős párologás következtében, rendszerint már nem elegendő a talajnedvesség föntartásához.

Nem kell bővebb magyarázat annak megértéséhez, mennyire korlátozzák éghajlatunk ezen sajátosságai a mezőgazdasági termelést; elég annyi, hogy az aránylag száraz nyárutó miatt a gazdák a szántóföldi termelés oroszlánrészét az augusztust megelőző időszakra kénytelenek koncentrálni; többek között ez is oka annak, hogy főleg gabonát termelnek és ebből is korábbi variétásokat, amelyeket már júliusban le lehet aratni; de amelyek egyszerűsége nem is valami bőtermők. Világos, hogy mezőgazdaságunk mai földet zsaroló, egyoldaluan szemtermelő rendszere nem véletlenül állott elő, hanem a sajátos klíma terelte a gazdákat ebbe az irányba.

De — ezt hangsúlyoznunk kell — ez az egyoldalú gazdálkodás nem föltétlenül az egyedüli, amelyet nálunk folytatni lehet. Csak földművelésünk eddigi fejletlen módszere teszi az egyoldalú szemtermelést szükségessé; nem is annyira a klíma, mint inkább a földművelés elmaradottsága okozza, hogy a vegetációnak a nyár másik felében szárazságot kell szenvednie.

A modern intenzív földművelés igen hatékony eszközökkel tudja a talaj nedvességbefogadó képességét növelni és az elpárolgást csökkenteni. Többek között már az is sokat tesz, ha a földet öszel, 18—20 centiméter mélyre és minél porhanyóbbra fölshántják, mert ebben az esetben az őszi és téli nedvesség a szántott laza rétegen keresztül hamar lejut a mélyebb rétegekbe és később a vegetáció rendelkezésére áll.

Jelentékeny hatással van a föld nedvességére az istállótrágyázás is, mert ez növeli a talaj humusz-tartalmát; a humusznak pedig megvan az a képessége, hogy a nedvességet megkötí és nem bocsátja el egykönnyen.

A talajnedvesség elpárolgását is lehet csökkenteni igen egyszerű eszközökkel: kapálással, boronálással. Tudvalevőleg a föld kiszáradását nagyban előmozdítja az a körülmény, hogy a mélyebb rétegek víztartalma könnyen a felszínre szivódik az erős hajcsövességnél fogva, mely a nem tulságosan laza földet jellemzi; — tehát a legfelső réteg folytonos kiszáradása közben újabb és újabb vízmennyiségeket szí föl az altalajból, amelyek a felszínen hamar elpárolognak; így azután nem tarthatnak ki soká a földben lévő nedvességekészletek. De ha a talaj fölshánt 5—8 centiméter mélységig kapálás, boronálás után teljesen laza, porlós állapotba hozzuk és minden hajcsövességét megbontjuk: akkor a nedvesség már nem szivódhatik a felszínre, hanem csupán a porlós takarórét alól határáig, ahonnan már nem párolog el oly könnyen.

Jól trágyázott, ősszel mélyen és porhanyóra szántott és a tavaszon, nyáron át kapált vagy boronált föld megtartja nedvességét az egész esztendőn át. Ritka száraz esztendő legyen az, melyben az így művelt talaj nyár végén kiszáradjon, de még ilyen években sem száradhat ki annyira, amennyire most nemhogy ritkán, hanem szinte évről-évre kiszárad nyár végéig, az országban ma folyó exentív művelés következtében.

A mi éghajlatunk nem lényegesen megbízhatóanabb, mint más közép-európai országoké. Alföldünk éghajlata ugyan nem éppen ideálja a szabályosságának és megbízhatóságának, de viszont nem is olyan megbízhatatlan és kockázatos, amint szeretik föltüntetni.³ Száraz esztendők, nem sokkal ritkábban, mint nálunk, más közép-európai országokban is fordulnak elő.⁴

... nem is felelne meg a valóságnak, hogy az aszályosságot úgy tekintjük, mint Alföldünk állandó éghajlati fővonását. Mindössze egyes száraz esztendőkről lehet szó és nem állandó típusról. Az 1904. évi szárazság nem szól éppen az Alföldnek aszályossága mellett, mert az általánosabb okok miatt a hegyvidékeken is, sőt egész Közép-európában jelentkezett.⁵

A májusi fagyok, melyekre úgy szoktak hivatkozni, mint a magyar földműves egy különös kockázatára, megvannak a Németbirodalomban is s a fagyos szentek egész Közép-európában, még Franciaországban is általánosan ismeretesek.⁶ Az kétségtelen, hogy a mi éghajlatunk egyáltalán valamivel szélsőségesebb lévén: a májusi lehűlések is valamivel erősebbek, mint a nyugotibb fekvésű országokban. Ha azonban valamivel megbízhatóanabb is az éghajlatunk, mint például Németországé: azért terméseinknek korántsem kellene oly ingadozóknak lenniük, amilyenek most.

Annak, hogy minálunk a földműves oly nagy kockázatot visel, nem annyira az éghajlat megbízhatatlansága az oka, mint sokkal inkább a földművelés elmaradottsága.

Ha gazdanépességünk csupán azt tenné, hogy szolgailag átvenné a Németbirodalom gazdájától a földművelés azon összes javításait, melyek ott jól beváltak: már ezzel nagy mértékben védekeznek a szárazság ellen és nemcsak növelné a termés-átlagokat, de csökkentené a termések ingadozását is. Persze, talajunk és éghajlatunk eltérő lévén, sok, ami Németországban bevált, nálunk kevésbé válnék be és a német színvonalu gazdálkodás, ha egyszerűsített német rendszerű volna, sokkal kevésbé volna eredményes nálunk, mint Németországban. Nálunk a modern, intenzív földművelésnek egy olyan rendszerére van szükség, mely a mi talajunkhoz és sajátos éghajlatunkhoz alkalmazkodjék. Egy ilyen speciálisan magyar rendszerű intenzív földművelést kell kifejlesztünk, ha igazán nagyra akarjuk vinni a kulturanepek között.

Ne gondoljuk azonban, hogy ezt a megkívánt egységes magyar földművelőrendszert előbb még valakinek föl kell találnia, vagy tervszerűen, egységesen ki kell dolgoznia. Nem volna ugyan rossz, ha akadna egy ilyen agronómiai lángész, de nincs rá okvetlenül szükség. Az intenzív földművelés magyar rendszere ki fog alakulni magától, automatice, mihelyt a tudományos s a gyakorlati gazdálkodás erőre kap a mezőgazdaság fejlesztésére való törekvés; össze fog tevődni kisebb és nagyobb részjavításokból egy nagy egészből. Mert a gazdák a termés fokozó és munkamegtakarító eszközök azon nagy tárházából, melyet a mezőgazdasági tudomány mai állása az egész világon létrehozott, nyilván azokat fogják kiválogatni és megtartani, amelyek leginkább megfelelnek a mi természeti viszonyainknak.

A mezőgazdasági ismeretek gyarapodása Európában a középkor és az újkor folyamán mindig tovább és tovább terjesztette azon területet, amelyen a mezőgazdaságot az addig elért produktivitás teljes kifejtésével lehessen gyakorolni. Minél fejlettebbeké váltak a mezőgazdasági ismeretek: annál több természeti akadály legyőzésére vált képessé a földművelés, következésképp e fejlődés folytán egyre kedvezőtlenebb és még kedvezőtlenebb természeti országokban vált lehetségessé a kor színvonalán álló intenzitású mezőgazdasági termelés. A gazdaságban és műveltségben vezető nép mindig az a nép volt, amelynek földjén a lehetségessé vált nagyobbfokú termelés utjában álltak.

³ V. ö. Róna Zsigmond i. m. 82-88. l.

⁴ Róna i. m. 82. l.

⁵ Ugyanott 87/88. l.

Tehát az európai népek közül azok, amelyeknek földjén a természeti viszonyok a legkedvezőtlenebbek, de még elég kedvezőek voltak ahhoz, hogy közöttük az elért legmagasabbrendű gazdálkodást folytatni lehessen: s azért vált az ilyen kultur-határkép a többi népek vezetőjévé, mert akkor, mikor a teljes kultúra köre megnyílt számára, egyenesen kényszerítve volt, hogy az elért legmagasabb mezőgazdasági ismeretek alapján helyezze földművelését; különben nem tudta volna legyőzni azon természeti nehézségeket, melyek földjén legtöbb természeti akadályba ütköznek a földművelés: legkésőbb lépnek be a teljes kultúra körébe, de egyszerűsített a legmagasabb fokú virágzásra jutnak. A francia később lett vezető nép, mint az olasz, de magasabb fokon; az angol később mint a francia, de még magasabb fokon. Németország, hol a rossz homoktalaj és zord éghajlat több akadályt gördít a mezőgazdaság elé, mint Angliában, csak most lépett be a teljes kultúra körébe: de máris látszanak e földön egy immenzis, soha eddig nem létezett méretű gazdaság és kultúra előjelei. Nálunk, Magyarországon, a föld jobb, de az éghajlat sajátosságai miatt még valamivel több akadálylyal küzd a földművelés, mint a Német birodalomban: tehát valamivel később léptünk be a teljes európai kultúra körébe, de egyszerűsített még valamivel többre fogjuk vinni, mint a németek. Vajjon nem kell-e még soká várunk erre, vajjon elérkezett-e már a mi időnk, áll-e már az agronómia azon a fokon, hogy nekünk eszközöket adhasson a mi földünkön mutatkozó sajátos természeti nehézségek legyőzéséhez és a bologulásunkhoz szükséges magasrendű földművelés kialakításához: ezt majd a következőkben vesszük tárgyalás alá.

Szerkesztői üzenetek.

A közeledő újév alkalmából meleg kartársi szeretettel kívánunk kedves munkatársainknak: és tisztelt olvasóinknak minden szépet és jót.

Alfa. Sajtóhiba volt. Azt a lapot nem két, hanem két év előtt kintálta megvételre S. B.-nak. Az akkori lap tulajdonos, mikor megtudta, hogy új lap van megindulóban (az Új Korszakról volt szó), azt mondta S. B.-nak: „Minek az? Itt az én lapom, vedd át!” Persze, az átvételről szó sem lehetett, mert nem üzleti vállalat alapításáról volt szó, hanem szigorúan megállapított elvek terjesztésére szánt orgánusról, amelyről előre tudtuk, hogy anyagi veszteséggel fog járni. — **F. K.** Nem érdemes vele vitakozni. Az az önzés „testtel-lelkelkkel” csalakozott mihozánk akkor, amikor az Új Korszak, jól megfontolt taktikai okokból, sokkal hevesebb és kiméletlenebb harcmodort alkalmazott, mint később. Akkor nem volt neki az U. K. háza- és vallásellenes, most az? Akkori írása, ha közé tennék, alaposan leoperálná a hályogot esetleges követőinek a szeméről; de nem tesszük közé, hadd érje el, amit el akar érni... a mi megrálgalmazásunk árán.

K. F. Más lapok dolgába csak akkor avatkozunk, ha azt a közérdek kívánja. Az, hogy valamely tanítólap ilyen harcos időkben zagyva lírai versikkel traktálja a tanítóságot, alapjában véve az ártatlanabb mulatságok közé tartozik. Izlés és intelligencia dolga. — **R. Gy.** Ügyében el fogunk járni és az eredményről majd értesítjük. — **S. J. menti.** Az egyik magánügy, a másik dologban tessék ügyvédhez fordulni. — **R. E., Budapest.** Illog az az új lap meddig fog élni? Addig, míg a nyomdász hitelez, vagy amíg az illetőt — bevált példa szerint — át nem helyezik a főváros közepébe. Tekintve, hogy a radikálisok mooskolása és megrálgalmazása nagyon könnyű mesterség, az illetőnek aligha kell majd sokáig várnia az elismerésre. — **R. K. Sz. Lárd. di.** Az Ön gonosz indulatu névtelen levelére bizony nem ugrottunk bele a támadásba, hanem tudakozódtunk az eset felől és bár megtehettük, hogy az a régi vád nem alaptalan, még sem szállunk harcba. Ön is hagyja abba ezt a hiénaszerepet; azt hisszük, az elesett ember fölemelkedésén minden igaz ember örvendezik. — **Szolnok.** 1. Brózsik azt mondja a N. L.-ban: Aljas rigalom Czabánnak az az állítása, hogy ők egyéni érdekből támadták hátra a győztes radikális mozgalmat. Czabán erre azt üzeni: Az ellenünk intézett támadás a tanítói érdekek megkároztatása volt, ilyen pedig józanészű ember érdek nélkül nem tesz... és én Brózsikékat józanészű embereknek tartom. — 2. Brózsik nagyon progresszív férfi, elvben helyesli az általános választójogot, az iskolák államosítását és felekezettelenséget, sőt talán a szekularizációt is. Csak éppen azt nem akarja, hogy az ÁTOE ezekkel a kérdésekkel foglalkozzék, mert — szerinte — oda nem való. Hát mi nagyon örülünk, hogy olyan derék és szeretetreméltó férfi, mint Brózsik, helyesli az elveket, amelyekért mi küzdünk; de a mi meggyőződésünk szerint az igazi férfi *mindenhol* hirdeti, progagálja és iparkodik győzelemre vinni elveit, ahol csak alkalma nyílik rá. Az iskolák

államosítása és felekezettelensége eminenter iskolaügyi kérdés, tehát az ÁTOE-be való; a választójog szociális, gazdasági és kulturkérdés, tehát *mindenhová* való, ahol komoly emberek közügyekkel foglalkoznak; a szekularizáció kérdését a radikálisok nem vitték be az egyesületbe, de bevitették, mert ha az államosításról van szó, akkor a költségek fűdőzéséről is lehet beszélni. De hát az „elvű” férfiak úgy tesznek, hogy amíg valamely elvért küzdeni veszedelmes, addig csak plátói szerelmet táplálnak iránta, a harcot — amelyben sebeket is lehet kapni — átengedik másnak. A plátói szerelmi vallomás pedig nyitva tartja a számukra a jövő kapuját. Nekünk imponálnak az ilyen óvatos férfiak. **M. Gy.** Mi nem tudunk önnek tanácsot adni a sorsjegyek dögében, de hallgassa meg, mit ír Karpinecz Emánuel a Szövetség lapjában. Ezt írja (egyéb tárgyságok közt): „... A közönség éppen olyan joggal hivatkozhatik a gazdasági válsággal kapcsolatos nincstelenségre, szegénységre, mint mi, *de gyáva, rut szibarita vár az, ki az első kísérletek kudarcától visszarettenve, sietett a kapott sorsjegyeket visszaküldeni, (ez a másik eshetőség) a gehenna tűzre és nem az összesség szimpátiájára érdemes, ha azokat úgy, amint kapta, teljes összegükben küldte vissza, nem tartva meg magának 1-2-3 darabot, hogy azon pár koronácskával részese legyen a késő ivadékok könnyeit letörölni hivatott intézmény megalkotásában... Tehát tudja-e, hogy mi ön? Ön gyáva, rut, szibarita vár (vagy vár?), ön a gehenna tűzre méltó, ha nem iparkodik ágensi tolatkodással rászózni néhány darab sorsjegyet felebarátaira és ha nem tart meg magának legalább 1-2-3 darabot. Ehhez tartsa magát. És pedig annál is inkább, mert a betegelőző intézményre nagy szükség van, amit Karpinecz vezér-író ur példája is bizonyít.*

Figyelő. Penger Miklós cikke azt bizonyítja, hogy a Szövetség lapja is kénytelen már elismerni a választójogért való agitáció jogosságát és szikességességét. Akik előbb minket szidták, mert politizálunk, ime, most már szintén politizálnak. Csak hogy nem okosan és nem becsületesen. Mert aki olyan megkülönböztetést tesz, hogy vannak, akik a választójogért csak „hangosan kiabálnak” (értsd a radikálisokat) és vannak, „akik komolyan dolgoznak megvalósításáért”... annak az eljárása, a legenyhébben szólva, rosszhiszemű. Minden nagy reformot csak nagyszabású agitációval lehet előkészíteni, megérlelni és győzelemre vinni, az ilyen agitáció pedig — a dolog természeténél fogva — nem folyik csüdesen elrejtve, hanem minél nagyobb nyilvánosság előtt, népgyűlések, hírlapi cikkek, röpiratok és könyvek zremén keresztül. (Jézus nyilvánosan prédikált és nyomon követték az embertömegek, a francia forradalmat óriási agitáció előzte meg, az 1848-as magyar vívmányokat igen hosszú és igen „hangos” agitáció előzte meg.) Persze, az ilyen agitáció előharcosai rendszerint a keresztfán, vagy — korunk emberségesebb intézményei közt — sokféle üldözés és károsodás alakjában nyerek el jutalmukat. Ellenben, mikor a reform megérett, vagy erőfőben van és közel az idő, hogy szedni lehessen gyümölcseit, akkor előállnak azok, akik a reform elleneséi, vagy legalább is az érte vívott küzdelmeknek közönyös szemlézői voltak és azt mondják, hogy ők komoly, csüdes munkát folytattak — titokban, serényen — a reform megvalósításáért. Ez nem jóhiszemű, sőt nem is becsületes politikai eljárás. De az sem az, ha valaki, aki az általános választójog hívének vallja magát, előáll azzal az ismert ócska kérdéssel, hogy vajjon megérett-e már a mi népünk a választójog gyakorlására? Erre mi két igen egyszerű kérdéssel válaszolhatunk. Első kérdés: Nagy János egy analfabéta napszámos, aki nem értett a politikai jog gyakorlására, de hirtelen egy nyedtelket örökölt és szavazó polgárrá lép elő: vajjon, most már érett-e? Második kérdés: Kiss József jó módú gazda volt, okos, vezető-ember volt, de egy kezességi ügy tönkretette, lecsuszott az uradalmi béresek sorába, nincs már szavazati joga, vajjon *érett-e* most Kiss József? Hát az „érett-ség” agyoncsépelet kérdését ne hánytorgassák már tovább ugyanazok, akik azt hirdetik, hogy a magyar nép (értvén a paraszti, pásztori és cselédi sorban élő falusi népet) a világ legokosabb népe, ugyanazok természetesen tartják, hogy Németországban, Franciaországban, Olaszországban minden felnőtt férfinak (a béresnek, kanásznak és napszámosnak is!) van szavazati joga, Magyarországon pedig azt fontolgatják, hogy érett-e a nép a politikai jogok gyakorlására. Hol itt az őszinteség? Hígyje el, mi a magunk részére nem keresünk babérokat, sőt igen szívesen átengedjük a dicsőséget másoknak... a választójog kérdésében is: ha tehát a Szövetség ezt a kérdést komolyan, becsületesen kezeli, mi mellette vagyunk, de így? ... Az a kolléga, aki vitakozás közben azt mondta önnek, hogy mi is csak *olyanok* vagyunk, mint amazok, téved. Tessék mepróbálni: vegyék rá a Szövetséget, hogy — személyi érdekeket félretéve — becsületesen, erélyesen, önértésesen küzdjön az iskolák államosításáért, a tanítóság jogot, anyagi követeléséért és függetlenségéért, meg — ami mindezeknek előfeltétele — a demokratikus választójogért... és, meglátja, mi ott lesztünk a Szövetség mellett és nem vele szemközt.

Felelős szerkesztő: ZIGÁNY ZOLTÁN

Budapest, VII., Egressy-ut 71.

Világosság könyvnyomda r.-t., Budapest, VIII., Conti-utca 4.